

המגזין של אוניברסיטת בר-אילן

בר-שיח

עניינים על סדר היום

גיליון 2 • אייר התשע"ה, מאי 2015

הטלית והשכפ"ץ

איך משפיע מספרם ההולך וגדל של חובשי הכיפה בצה"ל על הצבא ועל החברה

מה מניע אותנו בבחירת שמות לילדינו

רפואת העתיד היא רפואה מותאמת אישית

תוכן העניינים

4	חוכמת הלב	30	לבלום את אלצהיימר
6	חידושים מדעיים	32	רפואה פרטנית
8	בין הכומתה לכיפה	34	אבות אכלו דוחן
12	ממלכתי-דתי-מגדרי	37	מנוחה נכונה
14	גבולות חופש הביטוי	38	ריפוי בעיסוק
16	ואלה שמות	40	מרחק נגיעה
18	לנגן על הרגש	42	כינויים ושמות
20	רוסי, ערבי וצרפתי נכנסים לרופא	45	תראו אותי
22	גם דון קישוט גלגל אותיות	46	רגעים
25	איגרת מהעבר		
28	צא מזה		

התקדמות בפיתוח תרופה לבלימת מחלת אלצהיימר

הרפואה המותאמת אישית היא חוד החנית בתחום הטיפול בסרטן

לטבעונות, האופנתית כל כך כיום, יש ביטוי כבר בטקסט המקראי

מנוחת השמיטה אינה מאטה את תנועת החיים, אלא מפיתה בה כוחות חדשים

סיפורו של בוגר בר-אילן המקדיש את חייו לשילובם של אנשים עם מוגבלות בשוק התעסוקה

בנים ובנות לומדים בצוותא בבית מדרש ערבי

איך הפכו יצחק לבוז', משה לבוגי, שלמה לצ'יץ' וסילבן לסטיב

אני, עצמי והסלפי שלי

כמה מהרגעים המרגשים בשישים שנותיה של אוניברסיטת בר-אילן

ריאיון עם נשיא האוניברסיטה במלאת 60 לבר-אילן

פיתוחים בתחום המחשבים והרפואה שישפרו את חיינו

איך משפיעה ההדד בצה"ל על הצבא ועל החברה

תלמידי תיכון דתיים לומדים להיות גברים שוויוניים

בין חופש הביטוי לגזענות

מה אומרים עלינו השמות שאנו נותנים לילדינו

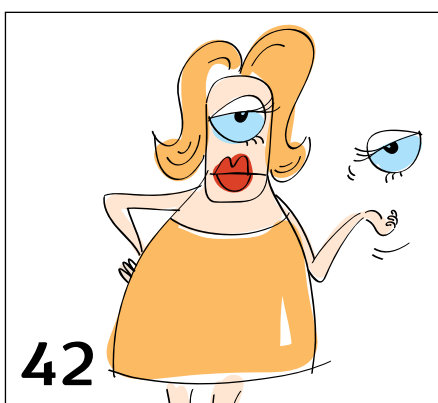
השפעת המוזיקה באצטדיון כדורגל, בבתי כלא ובהפגנות

רוסי, ערבי וצרפתי נכנסים לרופא מחסום התקשורת ומתורגמות קהילתית

מאגיה, מיסטיקה וקבלה בעולם המודרני והאינטלקטואלי

היסטוריה משפחתית שנחשפה במכתבים הובילה למחקר על השפעתן של טראומות מן העבר על חיינו

האם ניתן לצאת מדיכאון באמצעות שינוי דפוס החשיבה

צילום שער: AFP Photo / אימג'בנק (אין קשר בין המצולם לאמור בכתבה)

עורכים: אורי הלל, ינון חיימי **מערכת:** פרופ' יפה זילברשץ, ענת מזרחי, אילה שלו, שולה פרומר, אריאל רובינסקי, שילי גבעון, עוז נקר, מיה גלנץ אדר חיים זיסוביץ', פיית בגינסקי, נות שיי **עריכת לשון:** שרית גני **צילום:** איתי שרמר, יעל חבוש, דרור מילר, דוד גארב, טל פלינט **ניהול אמנותי:** רפאל בלומנברג **עיצוב גרפי:** שירי מן **חירובסקי הפקה:** יהודית חיימוב, סגנית נשיא לקשרי חוץ, אוניברסיטת בר-אילן

תמונה מדברת

אלגנטיות של קיפוד

בתמונה נראים דגיגים צעירים, המסתתרים מפני טורפים בין מחטיו הארסיות של קיפוד הים, "נזרית ארוכת קוצים" בשמו המדעי. את התמונה צילם פרופ' צבי דובינסקי, צלם חובב וחוקר טבע מהפקולטה למדעי החיים, באחת מצלילות המחקר שערך במפרץ אילת. מחקרו של פרופ' דובינסקי, העוסק בהשפעת שדה האור על אלמוגים ובהשפעה השלילית שיש להתחממות האוקיינוסים על מצבם, ינסוק בשנה הבאה מפני המים אל החלל: אלמוגיו של פרופ' דובינסקי נבחרו להשתתף בניסוי של סוכנות החלל האירופית, וייתכן שיעזרו במציאת פתרון לתופעת האוסטאופורוזיס (דלדול עצם) שחלה בגופם של אסטרונאוטים לאחר שהייה ממושכת בחלל, בהיעדר כבידה.

מגדל אור

רק מי שיש בו מכלול של ידע וערכים יכול לפתח ראייה כוללת לגבי אחרים, בייחוד בחברה מודרנית שמאופיינת באינסטרומנטליות ולעיתים אף בזה לערכים נעלים - אומר נשיא האוניברסיטה, הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ, במלאת 60 לבר-אילן

אורי אלון

הסטודנטים ליהנות מכל העולמות וזה מה שהופך אותם למהנדסים, לעורכי דין ולאופטומטריסטים טובים יותר. רק מי שיש בו מכלול של ידע וערכים - יכול לפתח ראייה כוללת לגבי אחרים, במיוחד בחברה מודרנית שמאופיינת באינסטרומנטליות ולעיתים אף בזה לערכים נעלים".

בחזונו של המייסדים, אוניברסיטת בר-אילן כוונה ליהודים דתיים בלבד. "במשך השנים מצאה בר-אילן את הנוסחה המתאימה להרחבת הקהל שלה וכיום היא אוניברסיטה יהודית הפונה לכול", מטעים הנשיא, "בחברה כל כך מגוונת, היכולת ליצור אווירה יהודית שכולם יתעשרו ממנה וימצאו בה את מקומם, היא וירטואוזיות שהתפתחה עם השנים".

מדברים על 'מגדל השן' האוניברסיטאי ועל ניתוק מהמציאות החברתית. בבר-אילן מצאתי את ההפך הגמור - קליניקות המשרתות אוכלוסיות שונות בתחום המשפט, הפסיכולוגיה, האופטומטריה ועוד

את ייחודה של בר-אילן בוחר הנשיא להדגים בנוהג "ברכת האילנות", המתקיים בקמפוס בראש חודש ניסן, טקס יהודי שיש לו משמעות אוניברסלית: "אין עוד אוניברסיטה, שטורחת להסב את תשומת ליבם של הסטודנטים לסביבתם, לברך ולהודות לבורא עולם על היופי והשפע שברא בעולמו. כך גם תוכניות המעורבות החברתית המגוונות, שפעילים בהן אנשי סגל וסטודנטים כאחד. לעיתים קרובות מדברים על 'מגדל השן' האוניברסיטאי, על ניתוק מהמציאות החברתית היום יומית. בבר-אילן מצאתי את ההפך הגמור - קליניקות המשרתות אוכלוסיות שונות בתחום המשפט, הפסיכולוגיה, האופטומטריה; מלגות לנזקקים; סיוע לבעלי צרכים מיוחדים; ועוד".

הייתה עץ חיים
למורשת עם
עולם, לערכי
נצחים של
תורת אמת,
חכמה ומוסר

וצדק ושלום, נווה חכמה לחכמי לב מחדשי ימינו כקדם במדע ובמחקר, בכשרון, באמנות... - במילים אלה ביטאו מייסדי בר-אילן את חזונו, שנחתם במגילת היסוד של האוניברסיטה לפני שישים שנה. כיום, אומר הנשיא המכהן, הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ, הדברים שרירים מאי פעם: "הערכים שאנו מנחילים לסטודנטים, לבד מייצור הידע במחקר והוראתו, הם המייחדים אותנו מיתר האוניברסיטאות. ערכים אלו הם חלק מהאנושיות שלנו, הם שהופכים אותנו לאדם שלם, וליהודי שלם, כדבריו של פרופ' פנחס חורגין, נשיאה הראשון של בר-אילן".

השאפה להיות 'יהודי שלם', לדברי הרב פרופ' הרשקוביץ, מכוונת לאדם שבבסיס תרומתו לאנושות מושתת עולם ערכי. "כמי שצמח בעולם המתמטיקה והמדעים המדויקים בטכניון, עולמי האקדמי היה צר מאוד. למרות המקום הנכבד שיש למתמטיקה בחיינו, לנשמה יש תפקיד חשוב לא פחות, ודבר זה מתבטא בעיסוק בספרות, במוזיקה, בארכיאולוגיה וגם ביהדות. בבר-אילן יכולים

הרב פרופ' דניאל הרשקוביץ

צפו בסרטון לציון 60 שנה לאוניברסיטת בר-אילן

צילום: Servizio Fotografico L'Osservatore Romano

ההשקעה הגדולה בפעילות חברתית אינה פוגמת כהוא זה בהשקעה במחקר המדעי ובחתימה למציאות

הנשיא רואה בבר-אילן מוסד הנושא שליחות של קידום דיאלוג בין-דתי. ברוח זו הוא מעודד את שיתוף הפעולה עם מוסדות האקדמיה של הכנסייה הקתולית ואף נפגש השנה עם האפיפיור פרנציסקוס בוותיקן. "בחזון נכתב: 'והייתה מגדל אור לעיני כל ישראל ובית תבונה ייקרא לכל העמים'. יש לנו תפקיד יהודי מנהיגותי, וזה עוד דבר שמייחד את בר-אילן". ■

פרופ' הרשקוביץ רואה בבר-אילן מוסד הנושא שליחות של קידום דיאלוג בין-דתי. ברוח זו הוא נפגש השנה עם האפיפיור פרנציסקוס בוותיקן

הנשיא מבקש להדגיש, כי ההשקעה הגדולה בפעילות חברתית אינה פוגמת כהוא זה בהשקעה במחקר המדעי ובחתימה למציאות. חוקרי בר-אילן, מכל התחומים, מגיעים להישגים מדעיים מרשימים. לא מעט פריצות דרך מחקריות התחוללו בקמפוס בשנים האחרונות - בתחום האנרגיה החלופית, בתחום הבינה המלאכותית והרובוטיקה, בתחומי הננוטכנולוגיה, ברפואה ובפיתוח תרופות.

לעולם טוב יותר

שיטה חדשנית לאבחון סרטן

שיטה חדשנית לגילוי גידולים של סרטן חלל הפה וסרטן הלוע התחתון, הנמנים עם עשרת סוגי הסרטן הנפוצים בעולם, פותחה בידי צוות חוקרים מהפקולטה להנדסה ומהמכון לננו-טכנולוגיה ולחומרים מתקדמים בבר-אילן, בראשותו של ד"ר דרור פיקסלר.

ש

האבחון נעשה באמצעות ערכת בדיקה, ובה סורק נייד וחומר נוזלי עם ננו-חלקיקי זהב. החולה מגרגר בפיו את הנוזל במשך כמה דקות, עד שהננו-חלקיקים נקשרים אל התאים הסרטניים וצובעים אותם. סריקת האיבר ועיבוד ממוחשב של תמונת ההדמיה משקפים את מיקומם המדויק של כל התאים החשודים כסרטניים.

יתרונה של השיטה, בהשוואה לשיטות אבחון קיימות כמו טומוגרפיה ממוחשבת (CT) ודימות תהודה מגנטית (MRI), הוא בכך שהיא לא פולשנית והיא פועלת ללא שימוש בקרינה מייננת. כמו כן היא זולה (מחיר ערכת הבדיקה נאמד בכעשרים דולר) ועל כן יכולה להיות זמינה בכל מרפאה.

השיטה, שיושמה עד כה בהצלחה בבעלי חיים, עומדת כיום בשלבי בדיקה לקראת הניסויים בבני אדם. יתרונותיה עשויים לתרום לגילוי המוקדם של המחלה ולהציל את חייהם של חולים רבים. ■

בשורה לחולי גלאוקומה

פיתוח חדש המאפשר מדידת הלחץ התוך-עיני בתנאים ביתיים ובעזרת הסמרטפון, ישפר את איכות חיי החולים בגלאוקומה ובעיקר יעיל את הטיפול במחלה. את ההתקן התוך-עיני החדשני פיתח ד"ר יוסי מנדל מהמחלקה לאופטומטריה בבר-אילן, יחד עם חוקרים מאוניברסיטת סטנפורד שבארצות הברית.

פ

עד כה נהגו חולי גלאוקומה לבקר מדי כמה חודשים אצל רופא העיניים, כדי שיבדוק את לחץ הנוזלים בתוך העין ובהתאם לכך יקבע את סוג התרופה ואת המינון שלה. ואולם, הלחץ התוך-עיני הוא גורם המשתנה תדיר, ולכן האבחנה אינה מספקת.

כיצד מתבצעת מדידת הלחץ במכשיר החדש? בניית קטרקט שגרתית מושתלת בעינו של החולה עדשה מלאכותית, ובתוכה צינורית זעירה, המכילה גז שמיקומו מושפע מכמות נוזלי העין. באמצעות התקן מיוחד המוצמד לעין מצלם החולה את הצינורית שבעיניו. ההתקן משדר את המידע לאפליקציה בסמרטפון ורמת הלחץ שנמדדה מופיעה על גבי הצג. החולה יכול לחזור על הפעולה בעצמו בכל עת וללא הגבלה.

המדידה התכופה נותנת תמונה אמינה לאין שיעור ומאפשרת למקד ולייעל את הטיפול. ערך מוסף הוא צמצום מספר הביקורים אצל הרופא. ■

חיילי המחר

האם בקרוב יחליפו רובוטים את חיילי צה"ל בביצוע משימות מסוכנות? ככל שהדבר תלוי בד"ר נועה אגמון מהפקולטה למדעי המחשב בבר-אילן,

התשובה חיובית. כבר בשנים הקרובות ייכנסו לשימוש ביטחוני רובוטים בעלי יכולות מבצעיות גבוהות: "הרובוטים האלה יהיו מסוגלים לנטר מוקשים בקרקע, תחת אש צלפים, ברמת שרירות גבוהה. הם גם יוכלו לתפקד כמטוסים ללא טייס ולאחר מטרות בקרקע, וכל זאת כמעט ללא התערבות אנושית. המטרה היא לתכנן את הרובוט כך שהסיכויים שיצליח לבצע משימות כמו סיור ומיפוי במאדים או ניווט בקרקעית הים תוך התגברות על מכשולים, יהיו הגבוהים ביותר".

מחקרה של ד"ר אגמון מתמקד בהבדלים בין רובוטים הפועלים בסביבה ידידותית לבין כאלה המסוגלים לפעול תחת איום. במסגרת המחקר מפתחת ד"ר אגמון בינה מלאכותית המאפשרת לרובוטים להתמודד עם קשיים ומכשולים, לשחק פעולה עם רובוטים אחרים וגם לקבל החלטות באופן עצמאי בהתאם

■ לתנאי השטח.

הדור הבא של מנועי החיפוש

במחקרו מלמד פרופ' דגן את המחשב להתייחס לדברים שנכתבים אחרת אבל מובילים לאותה המשמעות. מחקר זה הניב את שיתוף הפעולה המחקרי Excitement בהשתתפותן של ארבע קבוצות מחקר ושלוש חברות תעשייתיות מגרמניה, איטליה וישראל, שגם זכה בתמיכתו של האיחוד האירופי ובמימונו. בנוסף, אחת האפליקציות שפותחה בהסתמך על מחקרו של פרופ' דגן, עומדת כיום בשלבי התאמה לשימוש מוקדי השירות של החברות השותפות בפרויקט. האפליקציה מסווגת את מאות הפניות המתקבלות במקד השירות מדי יום, וממיינת אותן לתחומים ולתת-תחומים, וכך משקפת לחברה תמונת מצב מרוכזת. אפליקציה נוספת, המפותחת כעת במסגרת פרויקט גרמני-ישראלי יוקרתי (תוכנית DIP), תסייע בקבלת החלטות בתחום

■ החינוך.

מחקר חדש יאפשר למנועי חיפוש להבין משמעות של משפטים, לקבץ ולאגד את המסקנות הרלוונטיות מכל הידע שנאסף, ולתמצת עבורנו כמות עצומה של חומר מרחבי הרשת. מנועי החיפוש העתידיים יסייעו לרופאים ליעל את הטיפול שהם מעניקים לחולים, ישמשו מנהלי חברות כאמצעי לשיפור שירותים חיוניים, ויאפשרו לשירותי הביטחון להבין בזמן קצר את הלך הרוחות ברשת ולתת לו מענה הולם ומידתי. "הבעיה הגדולה של החיפוש וההתמודדות עם מידע ברשת", אומר פרופ' עידו דגן מהמחלקה למדעי המחשב בבר-אילן, "היא הכמות העצומה של המידע הלא רלוונטי או החוזר על עצמו בניסוחים שונים".

צוים ומצוות

מספרם ההולך וגדל של חובשי הכיפה בצה"ל מוצא את החברה חלוקה: יש הסבורים שאין לכך כל השפעה על פניו של צבא העם, ויש המתריעים מפני חדירת השפעה פוליטית לשורות הצבא ומפני הפוטנציאל הגובר לסירוב לפקודה

אריאל רובינסקי

היחסי של הדתיים (או מפקדי יחידה דתיים) אינו משפיע על אופי התנהלותן של היחידות הצבאיות. "בוגרי המכינות לא הולכים עם אוזניות המחוברות לרבנים. זו לא המציאות", אומר פרופ' כהן. ומבחין בין הדתה כתיאור אובייקטיבי לבין הדתה סובייקטיבית. עובדה היא כי משקלם של הדתיים בשדרות הפיקוד השונות גדל והם מאיישים תפקידי מפתח הרבה מעבר למשקלם היחסי בחברה. אלה הם נתונים אובייקטיביים ואפשר לקרוא לכך הדתה במובן העובדתי. עניין אחר הוא המינוח הדתה כמבטא תחושה של פחד, בעיקר בקרב החילונים, מפני העובדה הזו.

לדברי פרופ' כהן, המשמש בין היתר כראש הוועדה המקצועית להוראת האזרחות במשרד החינוך, חשש זה נובע מההנחה האוטומטית, כי משקלם הגבוה של דתיים בצבא הופך את צה"ל לדתי יותר. "לחשש זה", אומר פרופ' כהן, "אין בסיס, שכן דתיים רבים שנשארו בשירות קבע הפנימו את הערכים הצבאיים כחלק מהארגון, לפחות באותה מידה שהם השפיעו על היחידה".

ממשית לאתוס הממלכתי-היסטורי של צה"ל, אך הוא אינו נקי מהשפעות פוליטיות מתחזקות, שבחלקן רחוקות מאוד מקונצנזוס לאומי, כותב ד"ר גל. עוד הוא מציין, כי "כבר עתה יש להתחזקות הדת בצבא השלכות על היבטים טקסיים-תרבותיים, תפקודיים-מגדריים, ואולי אפילו תורתיים-מבצעיים".

במאמרו "הרווח בין הכומתה לכיפה" שפורסם בקובץ המאמרים, מזהה ד"ר זאב דרורי, בעבר מח"ט גבעתי ומפקד גלי צה"ל, השפעות פוליטיות ומגזריות עד כדי פגיעה בתרבות הארגונית ובאופן קבלת ההחלטות בצה"ל. לדבריו, מסתמן ערעור על סמכויות הפיקוד בתוך הצבא, ובחלק מהיחידות אף נוצרה היררכיה כפולה - כפיפות החיילים למפקדים וכפיפותם לרבנים.

חילונים - אל פחד

בניגוד לדעה זו, פרופ' אשר כהן מהמחלקה למדעי המדינה בבר-אילן ועמית מחקר במכון לאסטרטגיה ציונית, טוען כי משקלם

ספר חובשי הכיפות הסרגות במערך הלוחם בצה"ל גדל בשנים האחרונות. קרוב ל-40% משכבת הקצינים בצה"ל כיום הם "סרוגים". האם זה הופך את צה"ל לצבא דתי יותר? ואם כן, איך זה משפיע על יחסי הצבא והחברה האזרחית? האם קרוב היום שבו חיילי צה"ל יצאו לקרב תחת הדגל של מלחמת דת נגד אויב "אשר מחרף מנאץ ומגדף את אלוהי מערכות ישראל..."? כפי שכתב מח"ט גבעתי, אל"מ עופר וינטר בפקודת היום המפורסמת שלו בימי "צוק איתן"?

קובץ המאמרים "בין הכיפה לכומתה", שיצא לאור ב-2013 בעריכת הפסיכולוג ד"ר ראובן גל, נותן ביטוי רחב להיבטים שונים של התופעה. במאמר המסכם את הקובץ מצביע ד"ר גל על תהליך הדתה מואץ שעובר בשנים האחרונות על צה"ל, וקושר אותו לתהליך רחב יותר של התקרבות לדת בחברה הישראלית. "בשלב זה, תהליך ההדתה אינו מהווה סכנה

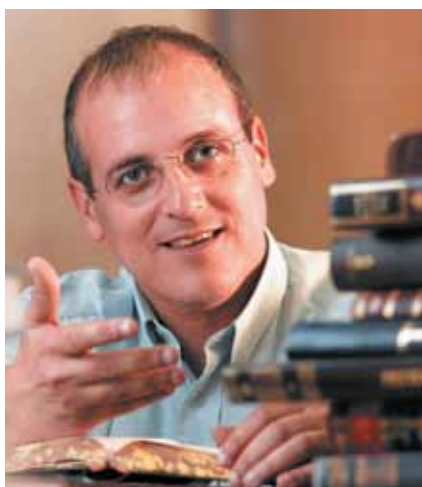

חשוב לחזק את חיל החינוך ואת המחויבות לערכים יהודיים ודמוקרטיים כאחד

הדתה מתקנת

לעומת פרופ' כהן, ד"ר משה הלינגר, מרצה בכיר במחלקה למדעי המדינה בבר-אילן ועמית במכון הישראלי לדמוקרטיה, טוען כי ניסוח הפקודה של אל"מ וינטר היה בעייתי: "הפיכת המאבק עם הפלשתינים ל'מלחמת דת' אינה משרתת אותנו והיא אפילו מסוכנת. בנוסף, כל מפקד צריך לקחת בחשבון שבין חייליו משרתים גם חיילים חילונים שיתקשו להזדהות עם התבטאויות כאלה, ואף חיילים דתיים שאינם מעוניינים להביא לצבא את השיח הדתי המסוים הזה". עם זאת סבור ד"ר הלינגר, כי הסערה הציבורית שקמה בעקבות כך הייתה מוגזמת וכי לשינוי שעובר באחרונה השיח הצה"לי יש גם פנים חיוביות.

"בעבר היה בשורות צה"ל תהליך בכיוון הפוך. בחורים מבתיים דתיים היו מגיעים לצבא, זונחים את הערכים שספגו בבית ומורידים את הכיפה. גם השיח הצבאי היה גס ובוסה ולא התחשב ברגישויות של החיילים

פרופ' אשר כהן. פחד חילוני

שחושב שהניסוח דתי מדי, כדאי שיקרא את הפקודה של גנרל אייזנהאואר לפני הפלישה לאירופה, שם הוא מצהיר בפאתוס בפני חייליו ש'יוצאים למסע צלב גדול'.

פרופ' כהן: להנחה האוטומטית כי משקלם הגבוה של דתיים בצבא הופך את צה"ל לדתי יותר, אין בסיס. דתיים רבים הפנימו את הערכים הצבאיים כחלק מהארגון, באותה המידה שהם השפיעו על היחידה

גם פקודת היום הידועה של מח"ט גבעתי עופר וינטר במהלך מבצע "צוק איתן", שכללה בין היתר את המשפט: 'אלוקי ישראל היה נא מצליח דרכנו, אשר אנו הולכים ועומדים להילחם למען עמך ישראל כנגד אויב המנאץ שמך', אין בה דבר פסול. מי

ד"ר משה הלינגר. חינוך, לא רבנות

ד"ר הלינגר מוסיף כי המהלך הזה, שהחל עוד לפני כעשור, עם מינויו של הרב רונצקי לרב הצבאי הראשי, מקבל רוח גבית משדרת הפיקוד הבכיר של צה"ל, שחושבת כי חיזוק הזהות היהודית בקרב החיילים הקרביים מחזקת את רוח הלחימה ו"בסך הכל עושה טוב לחיילים". מתוך אותו המסר צמחה תופעת הרבנים המלווים יחידות קרביות ואף מלהיבים אותם לפני מבצע. ביטוי נוסף לכך הוא חלוקת ציטויות וחומרים כתובים ברוח ימנית-לאומית בוטה.

אלעזר שטרן, בעבר קצין חינוך ראשי, בוגר בר-אילן, מאשר את דברי ד"ר הלינגר ומצביע על תופעה נוספת: "הרבנים הצבאיים הראשיים נוהגים כיום להתיעץ עם מקורות

הדתיים", אומר ד"ר הלינגר ומוסיף שיחידות מסוימות, כגון הסיירות, חיל האוויר, חיל הים וחיל המודיעין היו בעבר סגורות בפני חיילים דתיים, בגלל האווירה החילונית המובהקת שלהן, ובכלל כך אי שמירת כשרות. כך גם הייתה חסומה בפניהם הדרך לדרגות בכירות. "אף לא אחד מעמיתיי החילונים המבכים היום את ההדטה בצה"ל, לא השמיע את קולו כאשר המצב היה הפוך", טוען ד"ר הלינגר. לדבריו, התהליך פתח בפני חיילים דתיים את המסגרות הללו ו"אם החילונים מודאגים מריבוי חובשי הכיפות בשורות צה"ל, הם יכולים לבוא בטענות רק לעצמם, שיעשו יותר ילדים ושיעודדו אותם להגיע ליחידות הקרביות".

מסרים פוליטיים בתוך צה"ל

הפן המדאיג בתופעה, לפי ד"ר הלינגר, הוא חדירתה של הרבנות הצבאית לתחומי החינוך בצה"ל ובעיקר הגישה הדתית-ימנית שהיא מכניסה לשיח הצה"לי. לדבריו, "בשנים האחרונות הרבנות הצבאית רואה את עצמה אחראית לחיזוק הזהות היהודית ולרוח הלחימה של חיילי צה"ל. אלה הם תפקידים השייכים באופן מסורתי, לפחות בחלקם, לחיל החינוך ולא לרבנים. חמור מכך: היהדות שהרבנות הצבאית מציגה בפני החיילים, היא תמיד יהדות בגרסה אורתודוקסית, צבועה בצבעים של השקפת עולם ימנית, ללא מתן מדרך רגל לצורות אחרות של יהדות, כגון זו הפתוחה למחשבה פלורליסטית ומודרנית".

ד"ר הלינגר: הרבנות הצבאית רואה את עצמה אחראית לחיזוק הזהות היהודית ולרוח הלחימה של חיילי צה"ל. אלה הם תפקידים השייכים לחיל החינוך ולא לרבנים. חמור מכך: היהדות שהרבנות מציגה היא תמיד יהדות אורתודוקסית

חוץ-צבאיים, שהם לעיתים גורמים בעלי עמדות פוליטיות ברורות מאוד, ומפיצים מסרים פוליטיים בתוך צה"ל. זו תופעה שלא הייתה מקובלת בזמנם של הרב גורן והרב גד נבון".

שאלת הסירוב

לדעתו של ד"ר הלינגר, אחת השאלות המטרידות ביותר בנושא עתידה של החברה הישראלית נוגעת לסירוב לפקודה. "הפוטנציאל לסירוב לפקודה בקרב חובשי הכיפות הסרגות גדל בשנים האחרונות. בתקופת ההתנתקות ב-2005 דיווחו רשויות

הלינגר: אילו הייתי צריך להעריך כמה חיילים יסרבו לפנות יישובים ביהודה ושומרון, תשובתי הייתה פסימית. צלם: אבי אוחינון, לע"מ

היררכיה כפולה - כפיפות למפקדים ולרבנים, צילום: נתי הרניק, לע"מ

מדוע חוזר השיח הפוליטי לשורות צה"ל? לדעת ד"ר הלינגר, הסיבה היא השינוי התהומי שהתרחש בציונות הדתית: "עמדות ימניות מובהקות, לעיתים לאומניות, הפכו ללב הזהות הציונית הדתית, עד כדי כך שמי שאינו מחזיק בעמדות אלו אף נתפש כלא ציוני. החד-ממדיות הזו בחינוך הציוני-דתי מחלחלת דרך ישיבות ציוניות דתיות ומכניות קדם צבאיות העוסקות בהכשרת החיילים הדתיים לעתיד. רק חינוך ציוני-דתי הנותן לגיטימציה גם לעמדות הדוגלות במוכנות לפנות יישובים ביהודה ושומרון כחלק מהסדר מדיני, ומכתיב אותן כעמדות ציוניות ואף ציוניות דתיות, יוכל לשנות את המגמה הזו. במקביל, חשוב לחזק את חיל החינוך ואת יכולותיו להעצים את הזהות הישראלית המחויבת לערכים יהודיים ודמוקרטיים כאחד, באופן פלורליסטי". ■

אולי לא תהיה סרבנות מסיבית, אבל בהחלט יהיו מקרים רבים יותר וחמורים יותר של סירוב לפקודה.

"פוטנציאל הסירוב חייב להעסיק גם את הצמרת הפוליטית. במקרים מסוימים הלך הרוח הזה עלול להשפיע על יכולתה של הממשלה ליישם החלטות קשות בנוגע לעתיד שטחי יהודה ושומרון בכלל, ופינוי של עשרות אלפי מתיישבים בפרט. אם למדינה יש בעיה ביישום מדיניות עקב אידיאולוגיה של חלק מחייליה ועקב השפעה אידיאולוגית של רבנים על חיילים - אנחנו עלולים למצוא את עצמנו בבעיה".

פרופ' כהן חולק: "רוב הציבור הדתי-ציוני מפרש את הממלכתיות באופן שאינו מאפשר לסכן את שלמות העם. לכן, גם אם התחוללו שינויים, הרוב המכריע של הציונים הדתיים לא יתנו יד לסירוב המוני לפקודות ולא יסכנו את שלמות העם המשתקפת במסגרת הצבאית".

אלעזר שטרן: הרבנים הצבאיים הראשיים נוהגים להתייעץ עם מקורות חוץ-צבאיים, שהם לעיתים בעלי עמדות פוליטיות ברורות, ומפיצים מסרים פוליטיים בתוך צה"ל. זו תופעה שלא הייתה מקובלת בזמנם של הרב גורן והרב גד נבון

הצבא על 63 מקרים של סרבני פקודה במהלך המבצע. אילו הייתי צריך להעריך כמה חיילים בעתיד לא ימלאו אחר פקודות הנוגעות בפינוי יישובים ביהודה ושומרון", אומר ד"ר הלינגר, "תשובתי הייתה פסימית.

איזה מין גבר תגדל להיות?

תוכנית לימודים ראשונה מסוגה,
לטיפול תפיסות של שוויון בין המינים
בקרב תלמידי תיכון, מיושמת בימים
אלה בבית הספר הרטמן לבנים
בירושלים. התוכנית מבוססת על עבודת
הדוקטורט של ירון שוורץ מהמגמה
ללימודי גבריות

אילה שלו

ירון שוורץ: מטרת התוכנית
היא לשקף לנערים
עד כמה הם מושפעים
מהמדיה בתפיסת
הגבריות שלהם, לפתוח
בפניהם מנעד רחב יותר
של סוגי גבריות ולאפשר
להם לבחור נכונה

"אנחנו מבינים שיש היום משבר בנושא
הנקרא 'גבריות', אומר שוורץ, "אחת הסיבות
למשבר הזה היא הקושי של גברים למצוא
את הדימוי הגברי שלהם. בעבר גבר היה
יכול למצוא לעצמו מודל גברי שיתאים לו
די בקלות. כיום, כל תחום שבעבר נחשב
לגברי הפך להיות תחום שגם נשים לוקחות
בו חלק". לגברים, ובעקבות כך גם לנערים,
טוען שוורץ, אין כיום מודל ברור לסטריאוטיפ
שהוא רק גברי ורבים מהם, בעיקר בהשפעת
המדיה, מקשרים בין גבריות לאגרסיביות

ירון שוורץ. משבר בנושא הגבריות

מעבר לשינוי בתפיסת הגבריות, התוכנית עוסקת בחיים משותפים עם בת זוג

מודל של זוגיות דתית חדשה - שוויונית ומשמעותית. הבנים שלנו יהיו חלוצי המהפכה הזאת."

המורים עוברים תהליך דומה

מדי שבוע נפגשים המורים והמחנכים ללימוד משותף של התכנים המועברים לתלמידים. צוות בית הספר, שלא גדל על המסרים האלה, עובר בעצמו תהליך דומה לזה שעוברים הנערים. בהמשך, בוחנים המורים את תוכניות הלימוד בבית הספר מבעד לעיניים המגדריות. דוד: "עלינו להתאים את עצמנו למהפכה שאנחנו יוצרים: להקפיד על תכנים שאינם פוגעניים בשיעורי גמרא, לבחון הוספת תכנים כגון יוגה בשיעורי ההתעמלות, ועוד."

"אנחנו עדיין בתחילת הדרך", אומר זיו יגל, מורה בבית הספר מזה 15 שנים, "ואי-אפשר עדיין למדוד את היקף שינוי העמדות. ובכל זאת, אנחנו מדברים עם הנערים על נושאים שמעולם לא דיברו איתם עליהם, כגון צפייה בפורנו, אוננות, יחסי מין, ובכלל - יחס לבנות. כשאחד הנערים העיר בשיעור 'אבל אתם, המבוגרים, אף פעם לא מדברים איתנו על זה', הבנתי שאנחנו עושים כאן משהו חשוב מאוד. אנחנו סוף סוף נותנים מענה לצורך אמיתי וחשוב, שהוא חלק מהם". ■

האם בנית את הזהות הגברית שלי בצורה נכונה? איך מתייחסים בבית לזהות הגברית שאני בוחר? הם נדרשים לנתח כיצד הם רואים את הזהות הגברית שלהם."

"אנחנו בונים כאן שפה חדשה", מוסיף צוקר, ומספר על אחד הדיונים הסוערים בכיתה, שנשכ סביב הסיפור התלמודי על רבי יהושע בן חנניה, שלא הצטיין ביופי חיצוני. בת הקיסר סנטה בו ואמרה, כי אדם מכוער אינו יכול לשאת בקרבו חוכמה מופלגת. "תוך הדיון בנושא הנערים קלטו והבינו, שבניגוד למה שהמדיה מציגה, לתוכן הפנימי יש משקל חשוב יותר", אומר צוקר ומדגיש כי הטמעת תכני התוכנית ניכרים בשיעור ההשתתפות הגבוה. אף שאין מדובר בלימודים לבגרות ואין ציונים, הנערים מגיעים לכל שיעור, מנהלים דיונים ערים, שואלים שאלות חשובות ומשתפים מעולמם הפרטי.

מעבר לשינוי בתפיסת הגבריות, התוכנית עוסקת גם בחיים משותפים עם בת זוג. "אנחנו רוצים ליצור מהפכה דתית חברתית", אומר מנהל בית הספר, שאול דוד, "תמונת המצב העכשווית היא שהאישה אינה שותפה שווה בזכויות ובחובות. אנחנו מבקשים ליצור שותפות ושוויון. זו מהפכה שקטה, שתתחולל לאט, תוך כדי לימוד, התלבטות והצבת שאלות. בסוף התהליך אנחנו רוצים להציג

ובוחרים לבטא את עצמם באמצעות אלימות וסקסיזם. לדבריו: "מחקרים מראים כי קבוצת הגיל 14-24 היא הקבוצה האלימה ביותר בחברה. האידיאלים ההגמוניים שהנערים רואים סביבם באמצעי התקשורת מובילים אותם למודל צר של גבריות. לנערים אין הרבה מקום לנוע בתוך התפיסות האלה, והם מוסללים להגדרת גבריות כזאת, שמביאה להתנהגויות האלימות, כמו תקיפות מיניות או מקרי אונס בגיל צעיר במיוחד."

"בית הספר הרטמן מחנך את תלמידיו ליהדות מודרנית, למציאות אקדמית, לאחריות חברתית ולערכים. מטרת התוכנית הזאת", אומר שוורץ, "לשקף לנערים עד כמה הם מושפעים מבחוץ בתפיסת הגבריות שלהם, לפתוח להם מנעד רחב יותר של 'סוגי' גבריות ולאפשר להם לבחור נכונה". לדבריו, אחד הדברים החשובים הוא עצם הדיבור המעמיק על מיניות.

גיבוש זהות גברית

"בתוכנית הזו אנחנו מדברים עם התלמידים על זהות גברית ונשית", אומר חנן צוקר, שבשנה שעברה היה מחנך י"ב, "הזהות של האדם נבנית על בסיס מה שהוא רואה וחווה. הילדים מספרים על התנהגויות שהם רואים בבית, משתפים וגם שואלים שאלות כמו:

גזענות וחופש הביטוי

כיצד נאזן בין המלחמה בגזענות
לבין השמירה על חופש הביטוי?

ידידיה שטרן

בקיץ האחרון הרימה הגזענות את ראשה המכוער כאן בישראל

הזכות לחופש הביטוי היא "מלכת הזכויות", אך אם קיימת סכנה לפגיעה חמורה בביטחון המדינה מותר להגבילה. ואולם, בכל מקרה אחר - בין אם מדובר בביטוי גזעני שהלב היהודי והמוח הדמוקרטי זועקים נגדו, ובין אם בתופעה שמשחירה את פנינו - יש להגן על חופש הביטוי

הזכות לחופש הביטוי היא "מלכת הזכויות" במגילת זכויות האדם. אף שחופש הביטוי אינו מעוגן בישראל בחוק יסוד, המסורת המשפטית שלנו מעמידה אותו במקום גבוה בהיררכיה של הזכויות, משום שהוא נתפס כסם חיים לעצם קיומה של החברה שלנו.

חופש הביטוי אינו זכות מוחלטת: כבר נפסק כי אם קיימת סכנה בדרגת הסתברות גבוהה ("ודאות קרובה") לפגיעה חמורה בביטחון המדינה או בשלום הציבור, מותר להגביל את חופש הביטוי. ואולם, בכל מקרה אחר - גם אם מדובר בביטוי גזעני שהלב היהודי, כמו גם המוח הדמוקרטי, זועקים נגדו, וגם אם מדובר בתופעה שמשחירה את פנינו הפרטיות והציבוריות - יש להגן על חופש הביטוי. הנה כי כן, מדובר בשני עניינים מרכזיים ביותר להווייתנו הלאומית: המלחמה בגזענות והשמירה על חופש הביטוי. כיצד נאזן ביניהם?

אני מציע להרהר באפשרות הגשת תביעה אזרחית של יחידים אשר נפגעו מגילויי גזענות. כשם שבחוקים אחרים (למניעת הטרדה מינית, לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, לשוויון הזדמנויות בעבודה, ועוד) קיימת, בצד עילת התביעה הפלילית, גם עילת תביעה אזרחית - כך גם מי שיוכיח שהוא קורבן לגזענות, יוכל לתבוע פיצוי נזיקי, ואולי אף פיצוי קבוע, ללא הוכחת נזק. בדרך זו אפשר יהיה להפוך את המאבק נגד הגזענות לעניין ציבורי רחב יותר, מבלי שהמדינה עצמה תשמש כשוטר שאוסר או מתיר ביטוי כזה או אחר. ■

פרופ' ידידיה צ' שטרן

הוא פרופסור מן המניין בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן ובעבר כיהן בה כדיקן. תחומי ההוראה והמחקר שלו הם דיני תאגידים, רכישת חברות, מימון חברות, משטר ומבנה בחברות, דת ומדינה, משפט והלכה ומשפט ציבורי. פרופ' שטרן מכהן כסגן נשיא לחקר ישראל כמדינה יהודית במכון הישראלי לדמוקרטיה

מ אז שעמדתי על דעתי, הגזענות נראית בעיניי ככיעור המושלם בהתגלמותו. אם אידרש להצביע על עניין אחד שהוא ההופכי והמרוחק ביותר מערכים יהודיים, אנקוב ללא היסוס בגזענות. לאור שואת העם היהודי באירופה, שהיא תוצאה ישירה של המחלה הגזענית, ההתנגדות בקרב יהודים לגזענות מובנת מאליה.

והנה, בקיץ האחרון הרימה הגזענות את ראשה המכוער כאן בישראל, במדינת הלאום של העם היהודי. הרקע הטרגי ידוע: חטיפת הנערים מגוש עציון ורציחתם ובעקבות זאת רצח הנער הערבי ממזרח ירושלים; מבצע "צוק איתן" המתמשך, שהפך את כל הארץ לחזית; והמיני-אינתיפאדה בירושלים, ששיאה ברצח המתפללים בבית הכנסת בהר נוף.

נגיף הגזענות חי במחזור הדם של יהודים ושל ערבים כאחד והדם והדמעות רופפו את המערכת החיסונית. "מוות לערבים" פוגש ב"איטבח אל-יהוד". הקריאות הגזעניות, ברמות שונות של בוטות, נשמעות לא רק במגרשי כדורגל בפי האספסוף, אלא בוקעות גם מגרונם של מנהיגים דתיים במסגדים ובבתי כנסת, כמו גם מפי אישי ציבור בכלי התקשורת ההמוניים. אפילו כמה וכמה מחוקקים בכנסת ישראל מפיצים את הנגע.

על פניה, דמוקרטיה חפצת חיים אמורה לנקוט אמצעים משפטיים כנגד המסיתים מכל הסוגים. ואכן, ספר החוקים שלנו עמוס סעיפים "נוגדי גזענות". כך, למשל, נקבע כי המפרסם דבר מתוך מטרה להסית לגזענות, דינו חמש שנות מאסר; קיים איסור על התבטאות גזענית במהלך אירועי ספורט; גם פרסום המצטט מתוך כתבי דת וספרי תפילה הוא עבירה, אם הוא "נעשה מתוך מטרה להסית לגזענות". יתר על כן, החוק מאפשר לפסול רשימה מהתמודדות בבחירות לכנסת, אם מתברר שהיא מסיתה לגזענות.

ואולם, מדיניות ההעמדה לדין במדינת ישראל בגין עבירות מסוג זה היא זהירה ביותר. כתב אישום בעבירות הסתה על רקע גזעני יכול להיות מוגש רק באישור היועץ המשפטי לממשלה ונדרש להוכיח יסוד נפשי של כוונה להסתה לגזענות. בפועל, היועצים המשפטיים לממשלה משתמשים במשורה בסמכותם לאשר תביעות בנושאים אלו. מדוע?

מדניאל ועד אדל

אמור לי מה שמך ואספר לך על הרקע ההיסטורי והתרבותי שבו גדלת. אם קוראים לך נמרוד, הוריקן הם כנראה אידיאליסטים ואנטי-ממסדיים, ואם שמך בישראל הוא אדל, אחת משתיים - או שהוריקן מחסידות ברסלב או שהם פשוט חובבי פופ מעודכנים

שולה פרומר

”ה

הראשון הוא השם שנתנו לו אביו ואמו, הוא שם העריסה. השם השני הוא השם שנתנו לאדם הסובבים אותו. השם השלישי הוא השם שהאדם בוחר לעצמו. “השם הראשון נבחר מתוך אידיאולוגיה, זיכרון, רצון לשמר מאורע פרטי או לאומי שאירע בחייהם של ההורים, או פשוט משום שהוא נשמע נעים לאוזן. השם השני קשור בתהליכים חברתיים-סביבתיים ויחסי הגומלין של האדם עם סביבתו. לדעת חז”ל, “אומר פרופ’ דמסקי, “שמו העיקרי של אדם הוא דווקא שמו השלישי, והוא השם המתעצב מכוח אישיותו”.

שמות שהם הצהרה אידיאולוגית

דוגמה מעניינת לשמות שמקורם בהתרחשויות היסטוריות הוא השם המקראי נמרוד. פרופ’ דמסקי: “שם זה מגיח אלינו בשנות ה-20 של המאה הקודמת וגלומה בו השתקפות של תמורה היסטורית. לשם יש זיקה מקראית, אבל לא מסורתית, שכן נמרוד מצטייר כדמות שלילית במדרש ושמו מתפרש כמי שמביע רצון למרוד באלוהים. עם זאת, זהו שם המבקש לבטא את הישראלי החדש, והבחירה בו היא למעשה סוג של הצהרה: העם העברי הקם לתחייה מנסה למרוד בשלטון המנדט הבריטי ומצהיר על אידיאולוגיה חילונית-ישראלית-עצמאית בארץ ישראל. השימוש הגובר בשם הזה משנות ה-20 ואילך, למרות הקונוטציה השלילית במקורות, משקף גם מגמה אופנתית של חברה מתחדשת בהיסטוריה המודרנית”. אומר פרופ’ דמסקי. משנות ה-40 והלאה הפך השם ללהיט, בעקבות הפסל

שם אוצר בחובו את תמצית זהותו של האדם היהודי. משמו של הפרט אפשר לדלות מידע על הלכי הרוח של תרבות ישראל במשך הדורות”, אומר פרופ’ אהרן דמסקי, מבכירי חוקרי תרבות עם ישראל בעת העתיקה, חתן פרס ביאליק לשנת 2014. פרופ’ דמסקי הוא המייסד וראש המפעל לחקר אוצר השמות היהודיים במסגרת המחלקה לתולדות ישראל ע”ש ישראל וגולדה קושיצקי באוניברסיטת בר-אילן. “כהיסטוריון, אני מתייחס לשם כמו לצופן. היות שהתרבותנו בתרבות כתובה רחבת יריעה, יש ביכולתנו לבחון את השם מבעדה, ככלי כרונולוגי, מסביר פרופ’ דמסקי ונותן לנו הצצה קטנה אל מסתרי המקצוע, “בחינה כזאת פותחת צוהר להיסטוריה מדינית, כלכלית וחברתית, וכמו כן להלכי רוח תרבותיים בכל תקופה”. בנוסף, אפשר לעשות אבחנות פרטניות, כגון מצבים נפשיים של הורים, המעניקים לילדם את שמו.

פרופ’ אהרן דמסקי. לכל איש שלושה שמות

לכל איש שלושה שמות

“לכל איש יש שם שנתן לו אלוהים, ונתנו לו אביו ואמו” - השורה הזו פותחת את השירה האייקונית של המשוררת זלדה, שהושאלה לצורך הנצחת השואה וחללי צה”ל והתקבעה בתודעה הלאומית כמחוברת גם למפעל ההנצחה של “יד ושם”. למעשה, זלדה התבססה במילותיה על מדרש תנחומא, האומר כי לכל אדם יש שלושה שמות. השם

ב-2014 יוסף ודניאל נרשמו כשמות המבוקשים ביותר בקרב הבנים היהודים

גיא, תום. לתופעה הזו, הוא מוסיף, "חובר גם ממד אקטואלי של שוויוניות בין בנים לבנות. אם ניכנס לגן ילדים נגלה ששישה מהנוכחים, בנים ובנות, נושאים את השם אור. הבחירה הזו מצביעה על התרופפות ההבחנה המגדרית המסורתית בין שמות נקביים לזכריים והיא אופיינית בעיקר לחברה המודרנית. את השם אור אמנם לא נמצא בחברה החרדית, אבל נוכל למצוא שם את אורי".

מעניין לציין שהרתיעה הטבעית משימוש בשמות עם אסוציאציות שליליות אינה גורפת. פרופ' דמסקי מציין כי אחרי מלחמת העולם השנייה נהגו יהודים מגרמניה, שנקראו אדולף, לשנות את שם הולדתם, אך לעומת זאת השם אדולפו נותר נפוץ בקרב יהודי דרום אמריקה. גם השם עמרי הוא דוגמה לשימוש בשם בעל אסוציאציה שלילית. "עומרי התנ"כי היה מלך רע בעיני הסופר המקראי ויש מוהלים המסרבים למול תינוקות הנושאים שם זה ואף על פי כן זהו שם פופולרי. כנראה שהצליל הנעים שלו גובר במקרה זה על השפעת הסיפור המקראי. בכל מקרה", אומר פרופ' דמסקי, "לקרוא לילד בשם עשיו או גולית עדיין נחשב גם היום למעשה נטול רגישות מצד ההורים".

לדעתו של פרופ' דמסקי, הפופולריות הגוברת באחרונה של שמות כמו אור ושחר, מבטאת את הזהות הישראלית-יהודית המתחדשת בימינו: "שמות אלו משקפים את הרוח החיובית של העם בישראל, המנסה לבטא באמצעות השם זהות אינדיבידואלית ואיזון בין העבר והווה גם יחד". ■

שמות כמו ליאן, לינור ומורן מבטאים הלכי רוח חדשים. האם התופעה מצביעה על תהליך שלילי של רצון להידמות לגויים, או אולי מדובר בחיפוש אחר שמות קצרים ופשוטים למבע, כמו בן, גיא, תום?

חנה ושרה. הפופולריות של שמות אלה בכלל האוכלוסייה אכן מצביעה על השפעת המקורות הדתיים. עם זאת, אין ספק שיש בבחירה הזו גם התייחסות אופנתית לצליל של השם. בד בבד, אפשר לזהות בקרב היהודים בארצות הברית את הנטייה לחזור לשמות הסבים והסבתות, כגון מקס וסופי. יש פה קסם נוסטלגי, אך גם זה סוג של אופנה".

אור חילוני, אורי חרדי

בחירת השמות החדשים-יחסית למקומותינו, כמו ליאן, לינור ומורן, רואה פרופ' דמסקי תופעה חיובית של כוח היצירה, עם ניסיון לקבע בשם אלמנט ייחודי ואינדיבידואלי. "שמות כאלה מבטאים הלכי רוח חדשים וצריך לברר, האם התופעה מצביעה על תהליך שלילי כמו הרצון להידמות לגויים, או אולי מדובר בחיפוש אחר שמות קצרים ופשוטים למבע, כמו בן,

המיתולוגי 'נמרוד' של יצחק דנציגר: "הפסל היה אייקון ועורר התלהבות רבה. בצדק או לא, הוא נתפס כאמירה 'כנענית' ונעשה לסמל התפיסה ההירואית של הישראלי החדש, המתחבר לשורשי אבותיו הטרומ-ישראלים".

חזרה למקורות

מדי שנה מפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את רשימת השמות הפופולריים ביותר לבנים ולבנות. במצעד השמות לבנות במגזר היהודי ב-2014 הגיע השם אדל למקום הרביעי, בעוד שקודם לכן רק כ-150 בנות בישראל נקראו כך. בעשירייה הראשונה בלטו גם ליאן, מרים ואביגיל. יוסף ודניאל נרשמו כשמות המבוקשים ביותר בקרב הבנים היהודים, ובעשירייה המובילה נרשמו שמות כמו אדם, אריאל ודוד, שמות בעלי תהודה בין-לאומית.

פרופ' דמסקי מציין כי שמות עם ניחוח בין-לאומי תואמים בין היתר את מציאות הכפר הגלובלי שבה אנו חיים; אולם אין זו הסיבה היחידה לבחירה בשמות אלו: "אדל היא אמנם זמרת בריטית פופולרית, אבל עדל בע"ן היה שם בתו של הבעל שם טוב, סבתו של רבי נחמן מברסלב. חסידי ברסלב החדשים מוסיפים לשם זה עוד קמד וקובעים כי השם אדל הוא נטריקון, כלומר ראשי תיבות, לפסוק 'אש דת למו' (דברים ל"ג, 2)".

השמות השכיחים דוד וגם דניאל (זה האחרון משמש גם כשם לבנות) הם שמות מקראיים עם ניחוח גלובלי. בארצות הברית השמות הנפוצים ביותר (בקרב הלא יהודים) הם ג'ייקוב ומת'יו, ולבנות השמות אביגיל,

שירת העצבים

כיצד משפיעה המוזיקה על ההתנהגות האנושית? ד"ר משה בן-סימון, שבחן את השפעת המוזיקה באצטדיוני כדורגל, בבתי כלא ובהפגנות, מצא כי התשובה תלויה במידה רבה בסוג המוזיקה

ענת מזרחי

רמת התוקפנות של האוהדים ששרו הייתה גבוהה יותר

בשילוב זרועות. המטרה במקרה זה, אומר ד"ר בן-סימון, הייתה להפיג כוח ולהקשות על הפיניו הפיזי. התגובה של אנשי כוחות הביטחון הייתה רתיעה. הם התקשו להתמודד מול מספר גדול של אנשים ששרים כאיש אחד, בלב אחד ובלהט, וקושרים עצמם בזרועות אחד לשני. גם קבוצת שירים זו יצרה ריחוק בין הצדדים.

המפגינים שרו כאמצעי לעיבוד האבל על אובדן גוש קטיף, וכאן גילו אנשי כוחות הביטחון אמפתיה ורוך

הסוגה השלישית שנבחנה הייתה שירי ארץ ישראל, שירים ותיקים ומוכרים, כגון "אל נא תעקור נטוע" של נעמי שמר ו"אין לי ארץ אחרת" של קורין אלאל. המפגינים כיוונו בשירים אלו למכנה המשותף הציוני וניסו לעורר רגשות אשם בקרב המפנים. השירה הזו, לדברי ד"ר בן-סימון, אמנם גרמה לרבים מאנשי כוחות הביטחון להצטרף אליה, אך לא מנעה את הפיניו, והעצימה את תסכול המפגינים.

הסוגה הרביעית במחקר הייתה שירי סעודה שלישית, שאותם נוהגים לשר בשבת אחר הצהריים. מדובר בשירי נשמה רגועים, שמטרתם לתת לנשמה היתרה להשתוות גם אחרי צאת השבת. אלו הם שירים המביעים רוגע ועצב, והם הושרו בשלב האחרון של ההתנתקות, בעיקר כשהצעירים התבצרו בבתי הכנסת. "בניגוד לשלוש הסוגות האחרות, המטרה בשירי הנשמה הייתה מכוונת לקבוצת הבית", מסביר ד"ר בן סימון ומוסיף: "המפגינים שרו את השירים למען עצמם, כאמצעי קולקטיבי לעיבוד האבל על אובדן גוש קטיף. כאן חל המפנה ואנשי כוחות הביטחון גילו אמפתיה ורוך. חלקם רקדו עם המפונים סביב ספר התורה וליוו אותם לאוטובוסים, ורבים מהם בכו יחד עם המפונים. שירים אלה, שלא שידרו תוקפנות ומניפולציה, הם ששיקפו את המפנה ביחסים בין הקבוצות."

"חשוב לציין", מדגיש ד"ר בן-סימון, "כי אנשי כוחות הביטחון הופתעו כשהם נתקלו בשירה, מכל סוג, במקום באבנים ובירי. פיזית היה להם קל להתמודד עם זה, אבל לא נפשית. עם זאת, עושה רושם כי המפגינים הגיעו למפגש הבין-קבוצתי מתוך כוונה להביע את מחאתם בצורה לא אלימה". מקרה זה ממחיש, כיצד מוזיקה מסוג מסוים יכולה להביע מחאה נוקבת דיה, ולא להוביל בהכרח גם לאלימות. ■

ד"ר משה בן-סימון. להפיג כוח

על אוכלוסייה דומה, הושמעו לאסירים עשרה קטעים מוזיקליים מרגיעים, בסגנונות שונים, והם נתבקשו לדרג ולהעיד על מידת הרוגע שהקטעים השונים משרים עליהם. בעזרת המידע שחולץ ממחקר מקדים זה התאמנו את המוזיקה במחקר עצמו."

שירים במקום אבנים

במהלך ההתנתקות בשנת 2005 חקר ד"ר בן-סימון את ההשפעה של שירה קבוצתית על היחסים בין כוחות הביטחון לבין מפגינים שהגיעו מרחבי הארץ כדי לחזק את תושבי גוש קטיף. לצורך כך הוא ראיין כחצי שנה לאחר הפיניו 14 מפגינים ו-14 אנשי כוחות הביטחון והציב את שאלת המחקר "מה הייתה המשמעות של השירה הקבוצתית ששרת (המפגינים) או שנחשפת אליה (כוחות הביטחון)?" את התשובות הוא חילק ביחס לארבע סוגות (ז'אנרים) שהושרו במהלך ימי ההתנתקות. תוצאות המחקר לימדו על תגובות משתנות מסוגה לסוגה.

הסוגה הראשונה הייתה שירי התנתקות ומחאה, והיא כללה סיסמאות ושירים שהלחין אריאל זילבר לקראת האירוע. מטרת השירים הייתה להשפיע על אנשי הביטחון לסרב לפקודה. אולם התגובה בקרב כוחות הביטחון הייתה דווקא של כעס וריחוק. השנייה הייתה שירי קודש קצביים שהושרו במעגלי שירה,

מוזיקה יש משקל רגשי עצום בחייו", אומר ד"ר משה בן-סימון, ראש המגמה השיקומית במחלקה לקרימינולוגיה

באוניברסיטת בר-אילן, "שיר יכול לבטא מה שאלף מילים לא יכולות לומר. אנחנו משתמשים בשירים כשאנחנו מוצפים רגשית וקשה לנו לבטא במילים את מה שאנחנו מרגישים. כך למשל בטקסי זיכרון או בחגים, המוזיקה היא זו המכניסה אותנו לאווירה". כדי לעמוד על שימושי המוזיקה במצבים חברתיים שונים ערכו ד"ר בן-סימון וחוקרים נוספים סדרת מחקרים שבדקו את השפעת המוזיקה על קבוצות השרויות במצבי לחץ.

רמת התוקפנות של אוהדי כדורגל ששרו במגרש עלתה בצורה דרמטית ביחס לזו של הקבוצה שלא שרה

מחקר נוסף, שערך ד"ר בן סימון בשיתוף עם פרופ' אהוד בודנר מהחוג המשולב למדעי החברה, בדק את השפעת המוזיקה על רמת התוקפנות של אוהדים במהלך משחק כדורגל. "העברנו 'שאלון תוקפנות' לשתי קבוצות אוהדים באצטדיון כדורגל. האחת דיווחה ששרה במהלך המשחק והשנייה אמרה שלא שרה. מצאנו שרמת התוקפנות של שתי הקבוצות עלתה לאחר המשחק, אבל זו של הקבוצה ששרה עלתה בצורה דרמטית הרבה יותר מהקבוצה שלא שרה. חשוב גם לציין שתוצאת המשחק הייתה תיקו. כלומר, השתתפות בשירים ובקריאות העידוד הקבוצתיות הביאו לעלייה ברמת התוקפנות של הקהל."

מחקר אחר שערך ד"ר בן-סימון עם ד"ר תומר עינת מהמחלקה לקרימינולוגיה וד"ר אבי גלבוע מהמחלקה למוזיקה, בחן את השפעתה של מוזיקה על אסירים והוכיח כי יכולה להיות לה גם השפעה מרגיעה. "חשפנו אסירים למוזיקה מרגיעה שלוש פעמים ביום, 45 דקות בכל פעם, למשך שלושה שבועות, ובחנו את רמות החרדה והכעס המצביים שלהם לפני ההשמעה, במשך ההשמעה ואחריה. מצאנו שבמהלך שלושת השבועות ירדו רמות הכעס והחרדה; זאת ועוד, גם שבוע מתום המחקר עדיין ניכרה ההשפעה החיובית."

עם זאת מדגיש ד"ר בן-סימון כי "בחירת המוזיקה שהושמעה לאסירים לא הייתה אינטואיטיבית. בפילוט שנעשה בכלא אחר

תרגום מציל חיים

במדינת מהגרים כמו ישראל, קשיי שפה עלולים להוביל לטעויות קשות ואף לעלות בחיי אדם. תוכנית המתורגמנות הקהילתית של בר-אילן תורמת לחיבור בין אלה שאינם דוברים עברית לבין נושאי התפקיד בשירותים הציבוריים, ובכך מקדמת את השוויוניות בחברה הישראלית

ענת מזרחי

נגיד כמה מילים בערבית ויהיה בסדר

ישראל מאופיינת בריבוי תרבויות-מוצא ובריבוי לשונות, אך למרות זאת אין בה השקעה מספקת במתורגמנות קהילתית, לדברי ד"ר שוסטר. יתרה מזאת, יש חוסר הבנה עמוק באשר לצורך להכשיר ולהעסיק אנשים מיומנים שיוכלו לתווך בין המערכת הציבורית לבין אוכלוסיות בעלי שונות תרבותית ולשונית. כמה מקרים שהתפרסמו לאחרונה מדגימים זאת: בין 2004 ל-2013 מתו בישראל, לפי נתוני משרד הבריאות, 197 עובדי חקלאות תאילנדים, חלקם מסיבות הקשורות ב"מחלה מסתורית". אמנם, המוקד הטלפוני של משרד הבריאות סיפק באותה התקופה שירותי מתורגמנות בין חולים לבין רופאים, אך השירות לא כלל את השפה התאית. בדיון שנערך בנושא זה בכנסת, התריעה רכזת התחום החקלאי בארגון "קו לעובד" כי הדבר עלול להגביר את סיכויי התחלואה בקרב אוכלוסייה זו.

"בישראל יש תחושה של 'נסתדר'", אומרת ד"ר שוסטר, "נגיד כמה מילים בערבית, נשתמש בילדים של הפונים לצורך התרגום, או במנקה שדוברה את השפה ו'יהיה בסדר'". בשנת 2007 תבעו בני זוג ערבים את בית החולים פְּדֶה-פּוּרִיה בטרבריה בטענת רשלנות, שהובילה לכאורה למות העובר שלהם. על פי התביעה, בית החולים נתן להם הנחיות רפואיות בערבית, שפה שאינה מובנת להם היטב, והדבר הוביל לתוצאה הטרגית.

עם זאת, יש אור בקצה המנהרה ובשנים האחרונות ניכרת מגמה מסוימת של שינוי. ד"ר שוסטר מספרת כי לאחרונה זכו ארגוני זכויות אדם בעתירה לבג"צ כנגד המוסד לביטוח לאומי, בדרישה לנוכחות של מתורגמן לערבית בוועדות הרפואיות הנערכות לתושבי מזרח ירושלים (רבים מתושבי האזור, הקשישים והנכים הזכאים לקצבאות, מתקשים לקבל בשל מחסום השפה). גם במערכת הבריאות רואים התחלות של מפנה. לדוגמה, לפני ארבע שנים יצא חוזר מנכ"ל המחייב את ארגוני הבריאות לערוך התאמות טובות יותר לקהל הפונים אליהם.

ד"ר מיכל שוסטר מהמחלקה לתרגום ולחקר התרגום בבר-אילן מתמחה במתורגמנות קהילתית ובכשירות תרבותית. כשירות זו מגדירה את יכולתו של הפרט או של הארגון לתקשר בצורה יעילה עם אנשים מתרבויות שונות ולתת להם שירות איכותי. לדברי ד"ר שוסטר, "זוהי מיומנות הבוחנת את רגישותו של נותן השירות להבדלים התרבותיים המתבטאים בהתנהגות האנשים, וכן את הכלים שמספק הארגון כדי לגשר על פערי התרבות ולאפשר תקשורת טובה בין נותן השירות למקבל". במילים אחרות, המתורגמנות הקהילתית היא אחד הכלים המאפשרים ליצור שוויון בין בני האדם.

בישראל יש תחושה של 'נסתדר', נגיד כמה מילים בערבית, נשתמש בילדי הפונים לצורך התרגום, או במנקה, ו'יהיה בסדר'

א ישה הרה נכנסת לרופאת המשפחה ומספרת לה על חששה לאבד את משרתה. הרופאה מפנה אותה בטעות לוועדת ההפלות. איך דבר כזה יכול לקרות? האישה,

עולה חדשה, התקשתה לבטא את עצמה בעברית והרופאה שיערה את כוונתה - והחטיאה. למרבה המזל, האישה קבעה ביקור נוסף אצל רופאת המשפחה, והפעם הרופאה נעזרה בשירותי המתורגמנות הרפואית של עמותת "טנא בריאות". לתדהמתה הבינה הרופאה, שהלקוחה שלה ניסתה להרות במשך שנים רבות, והיא מייחלת לילד, וכן - היא גם חוששת מפיטורין בעקבות ההיריון.

בישראל, מדינת הגירה, קשיי השפה אינם יוצאי דופן ויש שליקויי התקשורת מובילים לטיפול רפואי שגוי ואפילו להודאת סרק בפשע. על רקע זה צומחת המתורגמנות הקהילתית, תרגום חי, בזמן אמת, המחבר בין נותני שירות במגזר הציבורי לבין פונים שאינם דוברים את השפה השלטת ברמה המאפשרת להם להתבטא היטב, להבין, ובעקבות כך לקבל את הטיפול האיכותי שהם זכאים לו.

ד"ר שוסטר (במרכז). מתורגמות קהילתיות מאפשרת שוויון בין בני אדם

הקורס למתורגמות קהילתיות משלב למידה תיאורטית עם התנדבות מעשית. במסגרתו מתמחים הסטודנטים בתרגום סימולטני בארגוני רווחה, קליטה, בריאות וזכויות הפרט

במסגרת ההתנדבות מתמחים הסטודנטים בתרגום סימולטני בארגוני רווחה, קליטה, בריאות וזכויות הפרט.

חלוצת התחום ונושאת הדגל באקדמיה הישראלית הייתה פרופ' מרים שלזינגר ז"ל, שכינה כראש המחלקה לתרגום וחקר התרגום בבר-אילן. פרופ' שלזינגר ייסדה את הקורס למתורגמות קהילתיות וקידמה את הנושא במסגרות שונות. "אוניברסיטת בר-אילן יכולה להוציא 'פנטז חברת' על המתורגמות הקהילתיות הפועלות במסגרתה", אומרת ד"ר שוסטר, שחלומה הוא הכרה מקצועית במתורגמות הקהילתיות והגדרה פורמלית של התפקיד, "כל עוד אנחנו מדינת מהגרים ומגדירים את עצמנו כמדינה קולטת עלייה, עלינו להיות ערוכים להעניק שירותים בשפת ה'לקוחות' שלנו. הדבר יתרום להבראת החברה שלנו ולהתחזקותה". ■

צפו בסרטון על הקורס מתורגמות קהילתיות

לדבריה, ברוב מוסדות האקדמיה בישראל לא יודעים להתמודד עם התחום הזה, שהוא "מעין יצור כלאיים בין המעשי לבין האקדמי". הקורס קיבל מהמועצה להשכלה גבוהה את התואר "תוכנית דגל", והוא משלב למידה תיאורטית עם מאה שעות התנדבות מעשית.

"ברחבי העולם כבר הבינו מזמן את הצורך במתורגמות קהילתיות", אומרת ד"ר שוסטר, "גם במדינות שאין בהן שפה שנייה רשמית, יכול אדם לקבל שירותים או טיפול בשפתו. עם המדינות המתקדמות בתחום זה נמנות אוסטרליה, קנדה, מדינות רבות בארצות הברית וחלק ממדינות אירופה. בבתי חולים יש מתורגמי בית כחלק מהצוות וכן שירותי מתורגמות בטלפון או בווידיאו למאות שפות. גם השילוט מותאם לשפות הנפוצות באזור. לצד זאת, בית החולים מתאים את עצמו לצרכים התרבותיים המגוונים של המטופלים: מקומות תפילה לדתות השונות, מלונים רוחניים ומזון ממגוון מטבחים".

הפנטז החברתי של בר-אילן

לד"ר שוסטר, המנהלת את הקורס האקדמי למתורגמות קהילתיות היחיד מסוגו בישראל, ברור כי המענה לצורך של השטח באנשי מקצוע צריך לבוא מהאקדמיה. ואולם,

לעולם תהיה המטפיזיקה

בעולם היפר-מודרני, אינסטרומנטלי
ומתוקשר, בוחנים ד"ר שלומי מועלם
וד"ר אברהם אלקיים את יחסי
הגומלין בין ספרות, קבלה ומיסטיקה
ואף מעידים על חלקן של המאגיה
והמיסטיקה בחייהם

שולה פרומר

עוסק הניירולוג והפסיכיאטר ויקטור פרנקל
במשמעות כאמצעי להתמודדות במצבי
מצוקה מן הקשים ביותר. המשמעות היא חלק
מובנה בתחזוקת הנפש האנושית הבריאה".

הקבלה בספרות הקלאסית

עולם הקבלה והמיסטיקה זוקף ראש
ומבצבץ ברבות מיצירות הספרות הקלאסיות.
ד"ר מועלם: "ביצירתם של מרסל פרוסט,
בורחס ודנטה יש אלמנטים קבליים. המתח
של שבירה ותיקון, המאפיין את החשיבה
הקבלית, מפעפע גם בכתבי קפקא. יצירתו
של עגנון מרובדת בתשתיות עמוקות של
הקבלה. 'דון קישוט' של סרוואנטס, שנחשב

אדם באשר הוא אדם. אריסטו טוען שהאדם
הוא תבוני, ואני דווקא סבור שהאדם הוא הומו
מיסטיקוס, כלומר שיסוד המסתורין מכונן בו
והוא לנצח ינדוד אל מרחבי המסתורין".

ד"ר מועלם, ראש המחלקה לספרות משווה
וראש המסלול לתואר שני בלימודי מזרח
אסיה בבר-אילן, מסביר: "המדע, שחוקר את
העובדות, נתפס לכאורה כתחליף למערכות
התרבות האחרות (דת, אמנות, אמונה). ואולם,
הטבע האנושי זקוק לעומק הרוחני ולעיסוק
במשמעות כדי להתקיים. אפילו קאנט אמר:
'לעולם תהיה המטפיזיקה'. הצורך המטפיזי
הוא צורך שלעולם לא יגיע לכדי סיפוק
אנושי. בספרו 'האדם מחפש משמעות'

נטייה האנושית
לחזור אל מחזות
קמאיים ולא
רציונאליים בנכבי
הנפש, נוצרה
על רקע העולם

ה"

הטכנולוגי והמטריאליסטי של היום", סבור ד"ר
שלומי מועלם. מנגד טוען חברו למחקר, ד"ר
אברהם אלקיים, כי ההליכה אל האיזוטריה
אינה בהכרח תגובת נגד לעולם הטכנולוגי: "זו
יכולה להיות אפשרות, אבל לתפיסתי, הנפש
כשלעצמה, בכל מצב ובכל תרבות, זקוקה
למידה של אלכימיה". האלכימיה, לדבריו, היא
תהליך בתוך הנפש, "מצב פרמננטי אצל כל

ד"ר שלומי מועלם (מימין) וד"ר אבי אלקיים. ביצירתם של פרוסט, בורחס ודנטה יש אלמנטים קבליים

ד"ר אבי אלקיים, העומד בראש מכון שלמה מוסיוף לחקר הקבלה בבר-אילן, מוסיף על הרשימה את הסופר האיטלקי אומברטו אקו, שהושפע מהקבלה, ובעיקר מרבי אברהם אבולעפיה, מגדולי המקובלים בספרד במאה ה-13. ביצירתו של יצחק בשביס זינגר רוחש עולם שלם של שדים, רוחות וכישופים. עין טור מלכא (המשוררת עליזה גרינברג) נהגה לספר שספר "הזוהר" היה מונח תדיר על שולחנו של בעלה, אורי צבי גרינברג. השפעות קבליות יש גם ביצירתם של צבי רימון, זלדה ופנחס שדה. ביצוריו של מארק שאגאל היהודי, ולהבדיל, ביצירות אנסלם קיפר הגרמני, ניכרות השפעות ישירות של הקבלה.

ד"ר מועלם: המדע, שחוקר את העובדות, נתפס לכאורה כתחליף למערכות התרבות האחרות (דת, אמנות, אמונה). ואולם, הטבע האנושי זקוק לעומק הרוחני ולעיסוק במשמעות כדי להתקיים

הרומן הראשון והחשוב של התקופה המודרנית, מתחיל בגיבור המגלגל אותיות (למעשה, עוסק בצירופי אותיות), כדי למצוא שם מדויק לסוס שלו, לאהובתו וגם לעצמו. השפעת הקבלה על יצירתו של ביאליק מובהקת, והמסה שלו 'גילוי וכיסוי בלשון' מתבססת על מתח קבלי רוחני. טקס הכישוף של שלוש המכשפות ב'מקבת', 'הדיבוק' ו'הגולם מפראג' גם הן דוגמאות מובהקות. למיסטיקה ולמאגיה יש מקום דומיננטי בספרות הרומנטית של המאה ה-19 ואחד הזרמים המרכזיים בספרות הלטינו-אמריקנית הוא הריאליזם המאגי, שנציג בולט שלו הוא גבריאל גרסיה מרקס.

עגנון. תשתיות עמוקות של הקבלה
The David B. Keidan Collection of Digital Images
from the Central Zionist Archives. מתוך אתר פיקיוויקי

ביאליק. השפעת הקבלה מובהקת
לשכת העיתונות הממשלתית. מתוך אתר פיקיוויקי

אריסטו. האדם הוא תבונה

מתרגל מדיטציות ומנסה לשחזר מדיטציות מתוך המסורות היהודי ולהחיות אותן. למשל מדיטציה של אותיות: אני מדמין בראשי את ארבע האותיות של השם המפורש, 'יהוה', בצירופים שונים, בטכניקה מדיטיבית כהטיית ראש, נשימות ודמיון מודרך של האותיות. תרגלתי עם סטודנטים שלי גם את מדיטציית ההתבוננות באור הנר, שעיקרה להתבונן, להעביר ולהתחבר לעולם האלוהי. זוהי מדיטציה מספר 'הזוהר', שנזנחה ואני מנסה להחיות אותה. השאיפה היא להגיע לחיבור פנימי בלתי אמצעי עם האל דרך התודעה."

ד"ר מועלם אומר כי הוא מוצא את החיבור שלו למיסטיקה בתרגול אמנות הלחימה איקידו (ברמת דאן 3), הקשורה קשר הדוק לזן בודהיזם. "דרך האמנות הזו ודרך התנועה אל מול היריב, אני חווה תפיסות מדיטיביות, מעין מצב של צלילות מושלמת", הוא מספר ומוסיף: "אני סבור שבחשיבה עצמה, כמו גם בעיון בטקסטים ספרותיים, יש עוצמה אדירה. קפקא אמר, שהספרות היא הגרזן ששובר את ים הקרח שבליבנו. היוונים תפסו את החשיבה העיונית כתופעה אלוהית, והרמב"ם סבר כי השכל הפועל מקשר את האדם אל האלוהות. השפה והחשיבה הן הפלא הגדול בעיניי." ■

צפו בהרצאתו של ד"ר אברהם אלקיים - סוד הזמנים המקודשים ביהדות לאור תורת הקבלה של ספר הזוהר

בימים אלה יוצא לאור הספר "שושנת האין" בעריכתם של ד"ר מועלם וד"ר אלקיים. זוהי אסופת מאמרים של טובי החוקרים בעולם בדורנו, המתחקה אחר יחסי הגומלין בין ספרות, קבלה ומיסטיקה. בספר נכללים מחקרים העוסקים באופן שבו מקובלים ומיטיקנים נעזרים בטכניקות נרטיביות ופואטיות; בפרשנויות קבליות ומאגיות לטקסטים פואטיים מתרבויות שונות; בביקורת ספרות ובהגות פילוסופית במונחים קבליים או מיסטיים.

ד"ר אלקיים: מצד אחד, התורה אסרה על כל פעילות מאגית הקשורה בעבודה זרה. מצד שני, אנו קוראים על נחש הנחוש, קריעת ים סוף ועוד פעולות שהן נגד חוקיות הטבע

לבד מהעיסוק האקדמי, למאגיה ולמיסטיקה יש מקום חשוב גם בחיי המעשה של עורכי הספר. מעיד על עצמו ד"ר אלקיים: "המדיטציה מלווה אותי בכל מהלכי חיי. אני

היחס למאגיה ולכישוף בעולם היהודי מורכב. ד"ר אלקיים: "מצד אחד, התורה אסרה על כל פעילות מאגית הקשורה בעבודה זרה. המקרא מתייחס בשלילה לבעלת האוב, למכשפים, למעוננים ולקוסמים. מצד שני, אנו קוראים על נחש הנחוש, קריעת ים סוף ועוד פעולות שהן נגד חוקיות הטבע". הפילוסופים החשובים ובראשם הרמב"ם, קבעו שהעוסק במאגיה הוא "פתי". הרמב"ם אף טען כי המזוזה הנקבעת על דלת שכותבים בה מבפנים שמות מלאכים, או שמות קדושים, או פסוק, או חותמות היא למעשה תשמיש מאגי והעושה כן אין לו חלק בעולם הבא.

מאגיה וכישוף בגבולות היהדות

העוסקים בקבלה נותנים לגיטימציה לפעילויות של מאגיה וכישוף בגבולות היהדות. זקן המקובלים, הרב יצחק כדורי, עסק במאגיה אנגלולית (התקשרות עם מלאכים) ונהג לתת קמיעות לאנשים כחלק מפעילותו המאגית. לדברי ד"ר אלקיים, התבוננות בספר "הזוהר" מאפשרת ראייה מעבר לזמן ולחלל, ראייה פנימית. "ספר זה התקדש בעולם היהודי עד כי במקומות מסוימים הוא הונח בארון הקודש לצד ספר התורה ונהגו להישבע גם עליו בבתי הדין הרבניים. אמנם הוגי תקופת ההשכלה שללו אותו, אך העניין בו חזר והתעורר עם עלייתה של הרומנטיקה הרוסית והגרמנית. בישראל חוגגים כחצי מיליון איש מדי שנה לכבוד ספר 'הזוהר' ומחברו, רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י)".

סיפורים מהקופסה

חליפת מכתבים החושפת את סיפור חייהם של בני משפחה אחת בשלוש מדינות בתקופת מלחמת העולם השנייה, הפכה לחוויה מכוננת בחייו של ד"ר רוני אלפנדרי. כיום הוא רותם את החוויה האישית לטובת הכלל, במסגרת מחקר חדש העוסק בהשפעת הטראומה על ההווה

שולה פרומר

בתו של ד"ר אלפנדרי, ריטה (משמאל), ואמה ראשל

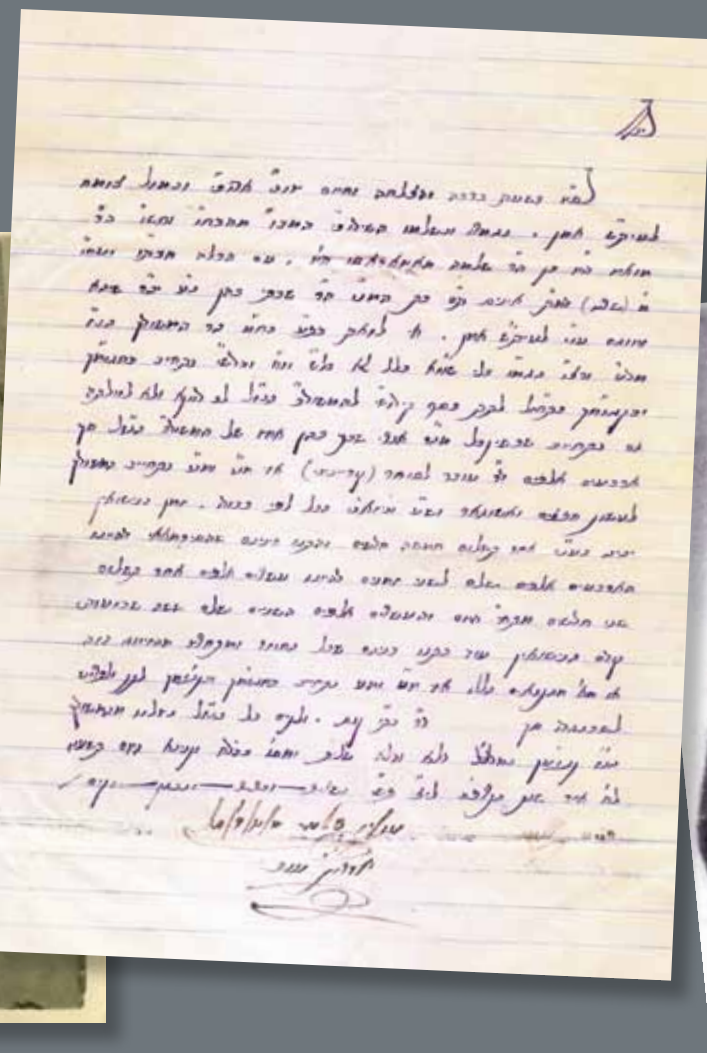
דמויות עלומות, אתרים עם מטען תרבותי והיסטורי, תחושת חרדה קיומית וסיפור עלילה דרמטי חוצה יבשות שהתחולל לפני כשבעים שנה – את כל אלה גילה ד"ר רוני אלפנדרי, 52, תושב כרכור, באסופת מכתבים שנצרכה בקופסאות ישנות בעליות גג נשכחות. המכתבים חשפו בפניו את סיפור חייהם המרתק של בני משפחת סביו, שחיו בסלונקי, בפריז ובתל אביב בשנות השלושים והארבעים של המאה הקודמת. המכתבים גם פתחו חרך הצצה צר לפן האנושי של ההתרחשויות שהתרגשו על מרבית יהודי יוון בשנות מלחמת העולם השנייה.

ד"ר אלפנדרי, מרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית בבר-אילן ופסיכותרפיסט המטפל באנשים המתמודדים בין היתר עם זיכרון השואה, בחר לעשות באוצר הכתוב שמצא שימוש למען הכלל. המכתבים האישיים האלו משמשים לו כבסיס למחקר חדש העוסק בחליפות מכתבים, ביחסי משפחה כפי שהם מתגלמים במכתבים וההשפעה הרגשית שיש לגילוי טראומות משפחתיות מהעבר על בני המשפחה בהווה.

המכתבים פתחו חרך הצצה צר לפן האנושי של ההתרחשויות שהתרגשו על מרבית יהודי יוון בשנות מלחמת העולם השנייה

שלוש קופסאות מכתבים

החיבור בין האישי-משפחתי ובין העיסוק האקדמי מתחיל בסיפור עלייה נושן: "סבתי, ריטה כהן פארנטי, עלתה לפלשתינה מסלונקי ב-1934, עם בעלה ועם בתה בת השנתיים אסתר, לימים אמי. במשך שבע

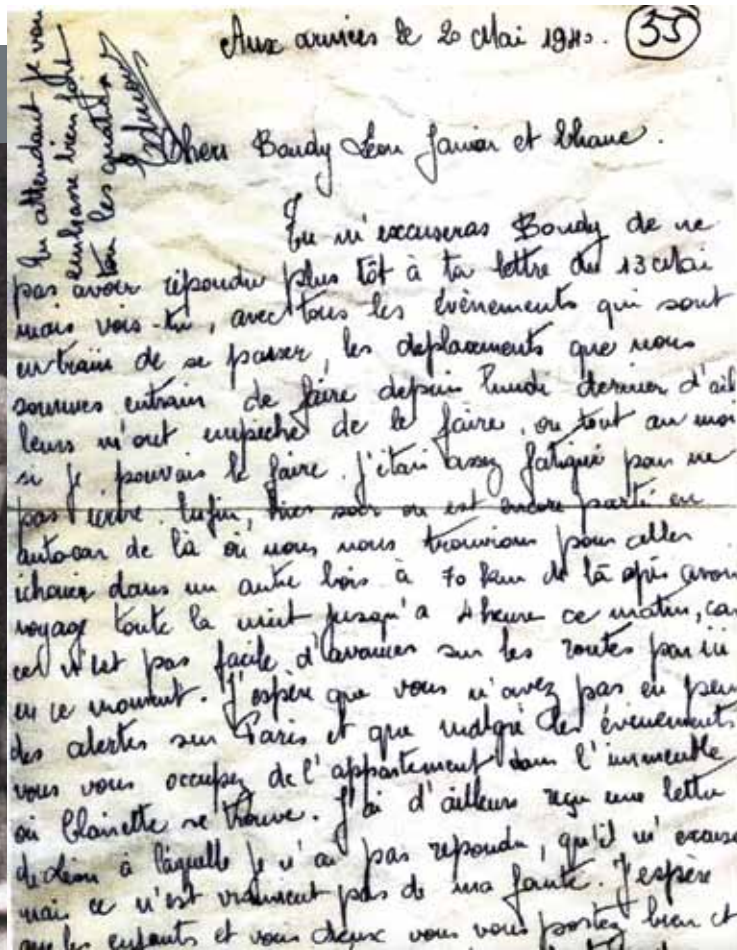
המכתב האחרון שנשלח מסלוניקי לפלשתינה באותה השנה, הסתיים במילים "מחכים לזמנים טובים יותר"

גם המכתבים שנשלחו מתל אביב באותה התקופה לא היו אופטימיים: "עולה מהם תמונה של חיים קשים, פרעות ומלחמות עם הערבים והבריטים. היו גם שמחות קטנות, לידות וחתונות, ואחד המכתבים אף מתאר סיפור יומי של הקמת הדוכן של סבא שלי, שמואל, בשוק הכרמל. ואולם, הרוח הכללית היא של דאגה לעתיד בפלשתינה, לצד דאגה

מחכים לזמנים טובים יותר

תוכן מכתבי המשפחה חשף בפני ד"ר אלפנדרי את המצב הקשה שהתמודדו איתו בני משפחתו, כמו כל יהודי אירופה באותן השנים. הכתוב עסק לרוב בקשיי הפרנסה וההשרדות: "שניים מאחיה של סבתי עזבו לפריז, כי לא מצאו את פרנסתם בסלוניקי של שנות ה-30. אחד האחים, סמי כהן, שעבד כפקיד בחברה גדולה, התאהב בנערה יהודייה וביקש את אישורם של אחיו להינשא, אף שהיה צעיר מהם והם עדיין עמדו ברווקותם. הוא קיבל את האישור בשמחה, אבל בעקבות השפל הכלכלי הוא פוטר מעבודתו ומשפחת הכלה המיועדת מיהרה לבטל את החתונה. סבתי ריטה נהגה לשלוח לקרוביה חבילות מזון, בדים ותרופות, דברים קטנים שיכולים היו להקל במשהו את מצוקת היומיום".

שנים נשמר קשר מכתבים הדוק עם אמה ראשל, שנשארה בסלוניקי, ועם שמונת אחיה, שחלקם עברו להתגורר בפריז וחלקם נשארו בסלוניקי. מאותן השנים נותרה תכתובת ענפה, שנמצאה בשלוש קופסאות עמוסות. האחת הכילה את המכתבים שסבתא ריטה שמרה כל השנים אצלה בבית. השתיים הנוספות התגלו באקראי בפריז, בדירתה של אחת מקרובות המשפחה. עם השנים תורגמו לעברית המכתבים מצרפתית, לדינו וסוליריו לעברית (סוליריו הוא לדינו הכתוב בכתב עברי מחובר; את המכתבים האלה תרגם שבתאי כהן מהמחלקה ללדינו בבר-אילן) ונערכו לחוברת האוצרת בתוכה פיסת היסטוריה ועדות אותנטית לטלטלה האנושית על סיפה של מלחמת העולם השנייה ושואת היהודים.

מהמכתבים עולה תמונה של חיים קשים, אך היו גם שמחות קטנות

אותה דרך הכתיבה. "חלק גדול בעבודה שלי", מספר ד"ר אלפנדר, "עסק בחליפת המכתבים שדארל ניהל עם הסופר הנרי מילר בדיוק באותו מרחב זמן ומקום, היינו שנות ה-30 בפריז. אמנם, המציאות המתוארת במכתביו של דארל שונה תכלית השינוי מהמציאות המתוארת במכתבי משפחתי, אך למרות זאת ישנם קווי השקה בין סלוניקי הפרטית ואלכסנדריה הספרותית המתוארת ביצירה. שתיהן ערי נמל ים תיכוניות, שתיהן משכו מהגרים, שתיהן היו ערים קוסמופוליטיות שזוהרן אבד, שתיהן ערים של זיכרון".

בדומה לגיבור של דארל, גם סיפורו הפרטי של ד"ר אלפנדר שואב תובנות מחליפת המכתבים: "התעורר בי העניין לגבי ההבניה של זהות אישית וקולקטיבית דרך כתיבה. חליפת המכתבים של משפחתי גרמה לי להבין, איך אפשר, באמצעות כתיבת מכתב, לשמר חוויות השתייכות שנעקרה". ■

ב-1941. המכתב האחרון שנשלח מסלוניקי לפלשתינה באותה השנה, הסתיים במילים 'מחכים לזמנים טובים יותר'. התמונה העולה מהמכתבים היא של אנשים שאיבדו את עולמם. קהילת סלוניקי, שהייתה קהילה יהודית מסורתית חיונית ומשגשגת, עם זהות ברורה וגאווה מקומית, מנתה כמעט 50 אלף איש לפני המלחמה ונמחקה כמעט לחלוטין. סבתי הצילה את חייה כשעלתה לישראל, אך כל המשפחה נספתה בשואה".

בניית זהות דרך כתיבה

הסיפור המשפחתי היה מוכר לד"ר אלפנדר עוד מקודם, אך אופי המכתבים הוא שהביא לחיבור עם עבודת הדוקטור שלו, העוסקת בסופר הבריטי לורנס דארל ויצירתו הגדולה "רביעיית אלכסנדריה" (בנהגית ד"ר אבי שגיא מהתוכנית לפרשנות). היצירה מתארת צעיר שמחפש אחר מולדתו ומוצא

ד"ר רוני אלפנדר. זהות אישית וקולקטיבית

למשפחה שנותרה בגלות. חליפת המכתבים, שבראשיתה עוד היו בה ביטויי שמחה ורגעים קטנים של אושר ותקווה, מסתיימת בביטויים של מפרש נפש ושברון לב. הנאצים נכנסו ליוון

מצב הרוח

האם אפשר לשפר את מצב הרוח בעזרת חשיבה? במחקר שעורך פרופ' משה בר, ראש המרכז לחקר המוח בבר-אילן, הוא בוחן דרכים לשפר את מצב הרוח של אנשים דיכאוניים באמצעות שינוי דפוס החשיבה שלהם

אורי אלון

שערך בקבוצת אנשים הסובלים מדיכאון גילה פרופ' בר כי מאפיין אותם דפוס מחשבה הנקרא "רומינציה" (Rumination). "זה כמו להעלות גרה", מסביר פרופ' בר, "אנשים אלה מקובעים בצורת חשיבה מסוימת. לדוגמה, אדם שהעיר הערה שאינה במקומה, מוצא את עצמו חושב על כך כל היום: 'למה אמרתי את זה, לא הייתי צריך להגיד את זה, איזה אידיוט אני...'. וכך זה נמשך במעגל סגור. לפעמים זה קורה גם לאנשים שאינם מדוכאים, אבל ההבדל הוא שאחרי רבע שעה של 'דגירה' הם מניחים לנושא והוא מפסיק להפריע להם. גם אם ישבו ויזכרו בו, זה לא יעסיק אותם ללא הרף. המוח הבריא הוא מוח אסוציאטיבי, הקופץ ממחשבה למחשבה".

חשיבה אסוציאטיבית

האם אפשר לשנות את צורת החשיבה של אנשים הסובלים מדיכאון? זוהי הסוגיה שפרופ' בר מתעמת איתה בשלב הנוכחי של מחקרו. "אנחנו לא מנסים לשנות את תוכן החשיבה של אנשים אלה", מסייג פרופ' בר, "אם מישהו איבד קרוב יקר אנחנו לא יכולים להגיד לו לשכוח מזה. זה באמת עצוב, וזה חלק מהדברים שצריך להתמודד איתם בחיים. אבל אם אנשים לא חוזרים לתפקוד, ממשיכים לסבול ממצבי רוח רעים ומחשבתם 'תקועה' ללא סיבה נוספת, אנחנו בודקים אם אפשר להחזיר להם את הצורה הבריאה יותר של חשיבה, שהיא אסוציאטיבית. כמדענים, אנחנו יכולים לנסות ולהאיר את תוכן

אנחנו לא מנסים לשנות את תוכן החשיבה של אנשים הסובלים מדיכאון. אנחנו בודקים אם אפשר להחזיר להם את הצורה הבריאה יותר של חשיבה, שהיא אסוציאטיבית. כמדענים, אנחנו יכולים להדגים להם איך לחשוב מנקודת מבט רחבה יותר

תקיעות מחשבתית

פרופ' בר חוקר את צורת החשיבה בקרב אנשים דיכאוניים ובקרב אנשים עם מצב רוח נורמטיבי, במטרה למצוא מענה קוגניטיבי לטיפול בדיכאון, והוא מעיד כי האבחנות אינן פשוטות: "בניגוד לרגש כגון אהבה, שנאה או פחד, שאפשר להגדירם במדויק, קשה לנתח ולחקור את מצבי הרוח, בשל הקושי להגדיר את מקורם".

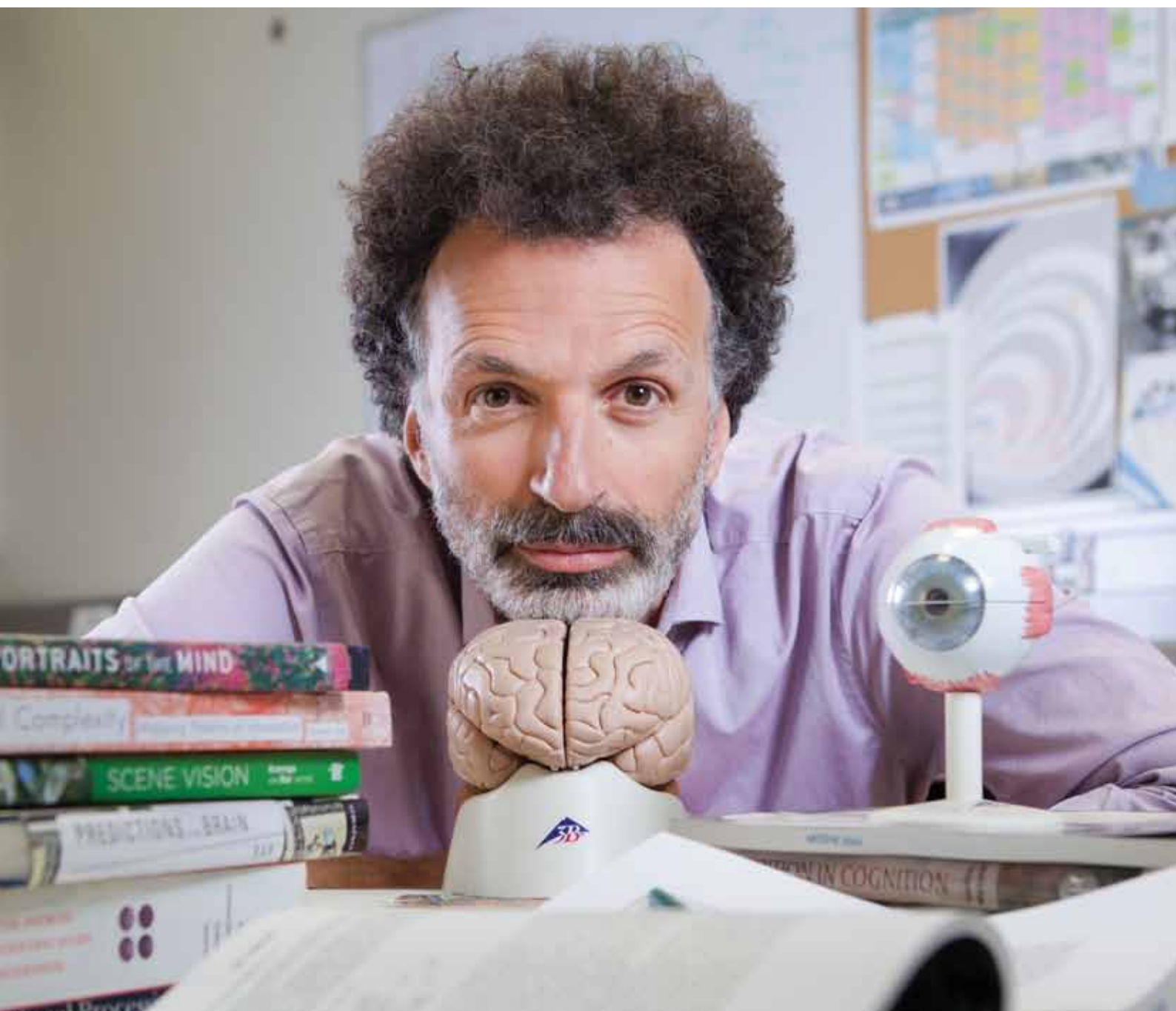
כחלק מהתמחותו בנירולוגיה קוגניטיבית, המתמקדת בצורות החשיבה של המוח ותחומים כמו זיכרון, קשב וחזיונים במוח, הוא בוחן אפשרות לטיפול מסוג חדש. במחקר

מצב רוח הוא מצב רגשי שנמשך פרק זמן מסוים. כשהוא "טוב" הוא נוסך תחושת ביטחון, שלווה פנימית, שמחה ואפילו מוטיבציה לקראת הבאות.

כשהוא "רע" הוא גורם לעצבות, לדאגה, לירידה במוטיבציה ולעיתים גם לעייפות. מצב הרוח משתנה בעיקר בהתאם לאירועים בחיים; הוא מושפע מהחוסן הנפשי של האדם ומנטיות לפסימיות או לאופטימיות; אך על פי פרופ' משה בר, ראש המרכז לחקר המוח בבר-אילן, יש גורם נוסף המשפיע על מצב הרוח: דפוס החשיבה של האדם.

לדבריו, מצבי הרוח הם כמו ההגאים המטיסים את העפיפון: "כשמצב הרוח טוב, אנחנו פתוחים יותר לרוח, מזהים הזדמנויות ופועלים, חברים יצרניים ומועילים בחברה וגם נהנים מהחיים".

לכל אדם יש עליות ומורדות במצב הרוח. השינויים האלה, אומר פרופ' בר, דוחפים את בני האדם להישגים ולהפקת לקחים. לעומת זאת, כשמצב רוח מסוים מתמשך, ובייחוד מצב רוח שלילי, הוא עשוי להוביל לדיכאון קליני. לדיכאון מתמשך יש גם השלכות פיזיולוגיות, כמו פגיעה בלב, ובעקיפין יש לו גם השלכות כלכליות וסביבתיות. העולם הרפואי מציע תרופות לטיפול בדיכאון ובמקרים קיצוניים אף טיפול בהלם חשמלי; הפסיכולוגים מציעים פסיכותרפיה, ויש גם טיפולים אלטרנטיביים כמו מדיטציה ועוד.

פרופ' משה בר. בניגוד לרגש כגון אהבה או שנאה שאפשר להגדירם במדויק, קשה לנתח מצבי רוח

לדוגמה, אדם דיכאון
שהעיר הערה שאינה
במקומה, מוצא את עצמו
חושב על כך כל היום:
'למה אמרתי את זה, לא
הייתי צריך להגיד את זה'
- דפוס חשיבה המוגדר
כ'רומינציה'. לעומת זאת,
המוח הבריא יניח לנושא
ויתפנה למחשבות חדשות

המחשבות של הסובלים מדיכאון, להדגים
להם איך אפשר לעבור ממחשבה למחשבה
בצורה של זרימה ואיך לחשוב מנקודת מבט
רחבה יותר. באמצעות משחקים או תרגילים
קוגניטיביים אנו מנחים אותם איך לעשות
זאת."

מחשבה "תקועה" מאפיינת גם אנשים עם
הפרעה טורדנית כפייתית (OCD), ואנשים
עם התמכרות. לדברי פרופ' בר, אם המחקר
יוכיח שאפשר לשנות את דפוס החשיבה, נוכל
לסייע לאנשים רבים. למעשה, הוא מבשר,
הכלים לשינוי החשיבה יעזרו לכולנו לשפר
את מצב הרוח.

המחקר, הנערך במרכז לחקר המוח בבר-
אילן, בודק את מבנה מוחם של אנשים עם

דיכאון קליני. צילומי MRI של אנשים כאלה
הראו כי הדיכאון המתמשך הביא לשינוי
במבנה ההיפוקמפוס (אזור במוח שיש לו
תפקיד בזיכרון אודות עובדות ואירועים). שינוי
זה ניתן לתיקון בעזרת תרופות נוגדות דיכאון
- וצוות המחקר בודק, האם אפשר לתקן
את המצב באמצעות שינוי דפוסי החשיבה,
במקום תרופות. "אם נצליח לשנות באמצעים
קוגניטיביים את צורת החשיבה של אנשים
עם דיכאון", מקווה פרופ' בר, "ייתכן שהדבר
ישפיע גם על ריכוזי החומרים הכימיים במוח,
ובסופו של דבר גם הניורטרנסמיטרים
יתאזנו לפי מצב הרוח שלהם. זה משהו
שעדיין בבדיקה ורחוק ממצאות, אבל אנחנו
אופטימיים". ■

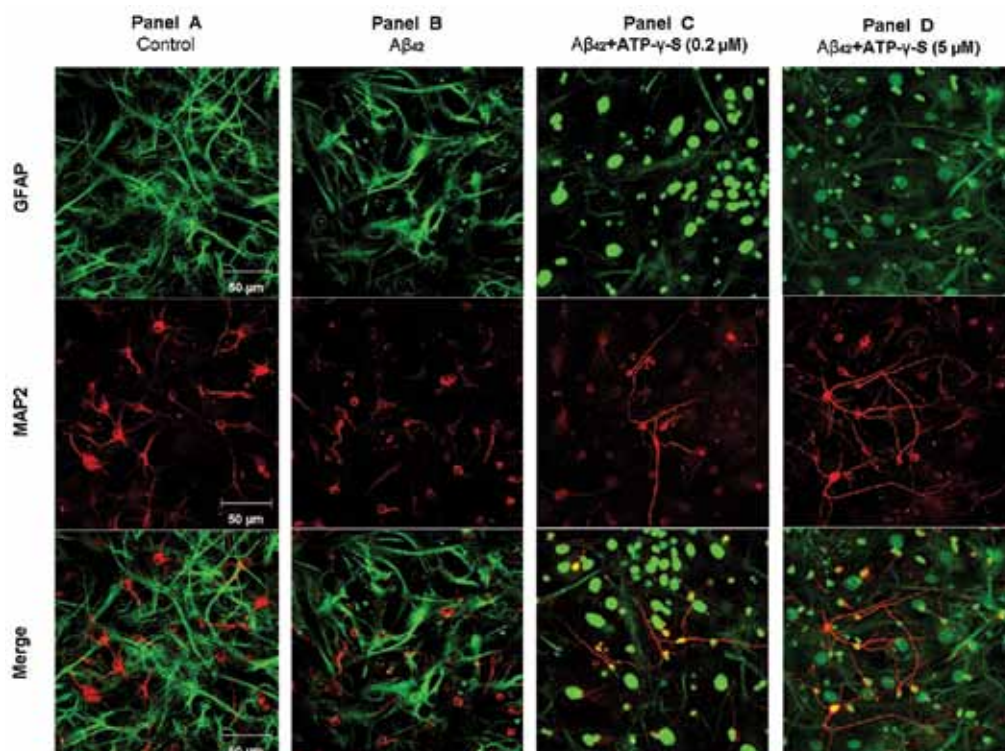
לבלום את מגיפת הדור

ההתקדמות הגדולה במחקרה של פרופ' בלהה פישר מעוררת תקווה לפיתוח תרופה שעשויה לבלום את מחלת אלצהיימר

ענת מזרחי

פרופ' בלהה פישר. יש תקווה, כי תוך שנים ספורות אפשר יהיה להתחיל את הטיפול בבני אדם

היתרון של התרופה הוא בכך שהיא תוקפת כמה מטרות

ס

חלת אלצהיימר נחשבת למגיפה של הדור הבא. מחקרים מראים כי כל אדם שני בגיל 85 ומעלה יחלה בה. ברחבי העולם חיים כיום 44 מיליון חולים, והצפי הוא שילוש המספר עד לשנת 2050.

החדשות הטובות הן כי תרופה חדשנית לטיפול במחלה נמצאת בשלבי פיתוח מתקדמים. אם יצליחו הניסויים הנערכים במעבדה לפיתוח תרופות במחלקה לכימיה בבר-אילן, בראשותה של פרופ' בלהה פיישר, אפשר יהיה תוך שנים ספורות לעכב את התפתחות המחלה ואולי אף למנוע אותה.

תחילה בולטת הפגיעה בזיכרון, ועם הזמן נפגעים גם ההתמצאות, יכולת החשיבה והסקת המסקנות. בהמשך החולה כבר אינו יכול ללכת, אינו יכול לאכול לבד ואינו שולט בסוגרים. בשלבים המתקדמים של המחלה החולה הופך חסר ישע

מחלת אלצהיימר היא מחלה של מערכת העצבים המרכזית. היא שכיחה בעיקר בקרב קשישים. עם העלייה המתמדת בתוחלת החיים, שאחראים לה בין היתר התזונה הזמינה, אורח החיים הבריא ומציאת פתרונות רפואיים לבעיות לב ולסוגי סרטן מסוימים, יותר אנשים מגיעים לגיל שמונים ועם הגיל גדל הסיכוי שלהם לחלות במחלה. יחד עם זאת, מחלת אלצהיימר עלולה להופיע גם בגיל צעיר יותר ואפילו בגיל חמישים.

המחלה מתבטאת בניזון איטי ומתמשך של תאי העצב במוח ומתאפיינת בירידה קוגניטיבית. תחילה בולטת הפגיעה בזיכרון, ועם הזמן נפגעים גם תפקודים אחרים של המוח, כמו ההתמצאות ויכולת החשיבה והסקת המסקנות. בהמשך נפגעת גם הפעילות המוטורית של החולה, והוא אינו יכול ללכת, אינו יכול לאכול לבד ואינו שולט בסוגרים. בשלבים המתקדמים של המחלה, החולה הופך חסר ישע וזקוק לעזרה בכל פעולותיו.

לזהות ולבלום

פרופ' פיישר מפתחת במעבדתה תרופות ושיטות חדשות לאבחון. בין היתר, היא מפתחת תרופות לטיפול בדלקת מפרקים ניוונית, גלאוקומה, מחלת קרוהן וקוליטיס. למחלת אלצהיימר היא התוודעה ממקור ראשון: סבתה ואמה האריכו ימים וחלו באלצהיימר בזקנתן. מחלתן המריצה אותה לחפש תרופה למחלה.

"מחלת אלצהיימר היא מחלה מרובת פרמטרים", מסבירה פרופ' פיישר, "ואילו התרופות הקיימות כיום בשוק מכוונות, כל אחת מהן, למטרה אחת בלבד. יתרונה של התרופה שפיתחתי, בכך שהיא תוקפת בו-זמנית כמה מטרות תרופוטיות. התרופה אמנם לא תחזיר את הגלגל לאחור ולא תהפוך את האדם החולה לבריא, אבל תאפשר לבלום את המחלה, וזהו הישג עצום". לדבריה, התוצאות שהתקבלו עד כה מניסוי התרופה על בעלי חיים, מרשימות: "התרופה הוכיחה את יעילותה באופן בולט, הן במבחני ההתנהגות והן במבחני הזיכרון והלמידה שנערכו בעכברי מודל של מחלת אלצהיימר". מעודדת מהתוצאות, ממשיכה פרופ' פיישר בימים אלה את המבדקים שיאשרו כי התרופה, המבוססת על מולקולה קטנה

פרופ' פיישר: "כל אחת מהתרופות הקיימות מכוונת למטרה אחת בלבד. יתרונה של התרופה שפיתחתי, הוא בכך שהיא תוקפת בו-זמנית כמה מטרות. היא אמנם ולא תהפוך אדם חולה לבריא, אבל תאפשר לבלום את המחלה"

הדומה למולקולה הנמצאת בגוף האדם, אינה רעילה וכי היא כשירה לניסויים גם בבני אדם. התקווה היא, כי תוך שנים ספורות אפשר יהיה להתחיל את הטיפול בבני אדם.

"מחלת אלצהיימר", מדגישה פרופ' פיישר, "מתחילה עשרים שנה לפני שמבחינים באותות כלשהם. אם נצליח לאתר את המחלה ולטפל בה בשלבים מוקדמים יותר, נוכל למנוע את התפתחות המחלה". ■

רפואה מותאמת אישית

**במרכז לחקר הסרטן בפקולטה לרפואה
בצפת מפתח פרופ' יצחק חביב, יחד עם
צוות חוקרים, שיטת מחקר מהפכנית
המתאימה לכל חולה טיפול אישי על פי
המרכיבים הייחודיים של מחלתו-הוא.
הטיפול האישי מעלה את סיכויי ההחלמה**

אריאל רובינסקי

השערות עבודה חדשות

הדגימות המגיעות למרכז לחקר הסרטן נלקחות מחולים שלא הגיבו טוב לטיפולים ולרופאיהם לא נותרו אופציות טיפול מוכרות. מהדגימה שמתקבלת מהחולה מכינים דוגמה של המחלה, אשר ממשיכה להתפתח בתנאי מעבדה ועליה עושים החוקרים את הבדיקות הבדיקות המתבצעות במעבדה מבוססות על כמות ועל רצף המרכיבים העיקריים של הביולוגיה המולקולרית, דנ"א, רנ"א וחלבונים. "השיטה מאפשרת לנו לנסות עשרות ואף מאות אפשרויות שונות לטיפול, בעצם כל מה שלא ניתן לעשות בחולה עצמו", אומר פרופ' חביב, "לכן, לאחר הבדיקות אני יכול לחזור לרופא המטפל עם המלצה מותאמת לחולה שלו".

פרופ' חביב מסביר כי המחקר בודק כמות עצומה של משתנים בקבוצות מחקר קטנות של חולים: "בבדיקת דם רגילה בוחנים בדרך כלל כמאה משתנים, ואילו אנו בודקים בין שניים לשלושה מיליון משתנים, וזה כבר עולם אחר. התהליך דומה להגדלת רזולוציה של תמונה עד לקצה היכולות והגבולות של הטכנולוגיה. מדען רגיל בוחן משתנים שמוכתבים על ידי השערת העבודה שלו, אבל אותי לא מעניין לבחון מה שיש בתודעה שלי, אלא כל מה שניתן לבחון בעזרת הטכנולוגיה. כשבוחנים את הכמות המקסימלית של משתנים שהטכנולוגיה מסוגלת לבחון ולנתח, נוספות השערות עבודה חדשות".

**גידול תאי רקמה של
המחלה במעבדה מאפשר
בחינתן של מאות אפשרויות
טיפול שונות, שאי אפשר
לנסות בחולה עצמו**

משפרים את איכות חיי החולים

כל אחד מהחוקרים בצוותו של פרופ' חביב תורם בתחומו לזיהוי מאפייני המדויקים של המחלה ולמציאת הטיפול המתאים. במקביל, העובדה שהם חוקרים גידולים אנושיים העשירים במידע קליני, פתולוגי, מולקולרי וגנומי, מקדמת גם את מחקרם העצמאי. ד"ר מיטל גל תנעמי וד"ר מאיר שמאי חוקרים כיצד וירוסים עלולים לגרום בעקיפין לסרטן, באמצעות סטייה של הגנים. ד"ר חוה גיל-חן חוקרת היווצרות גרורות סרטניות ומחקרה מוסיף מידע רלוונטי לבדיקת התגובה לתרופות ויעילותן. ד"ר מיכאל בלנק חוקר את מנגנוני הבקרה של אנזימים מתקני טעויות בדנ"א, ואת מנגנוני העמידות של סוגי הסרטן השונים לכימותרפיה סטנדרטית. ד"ר איתי און חוקר את המנגנון המשפיע על יציבות הגנום בתא שבו מתהווה הסרטן. שני חוקרים

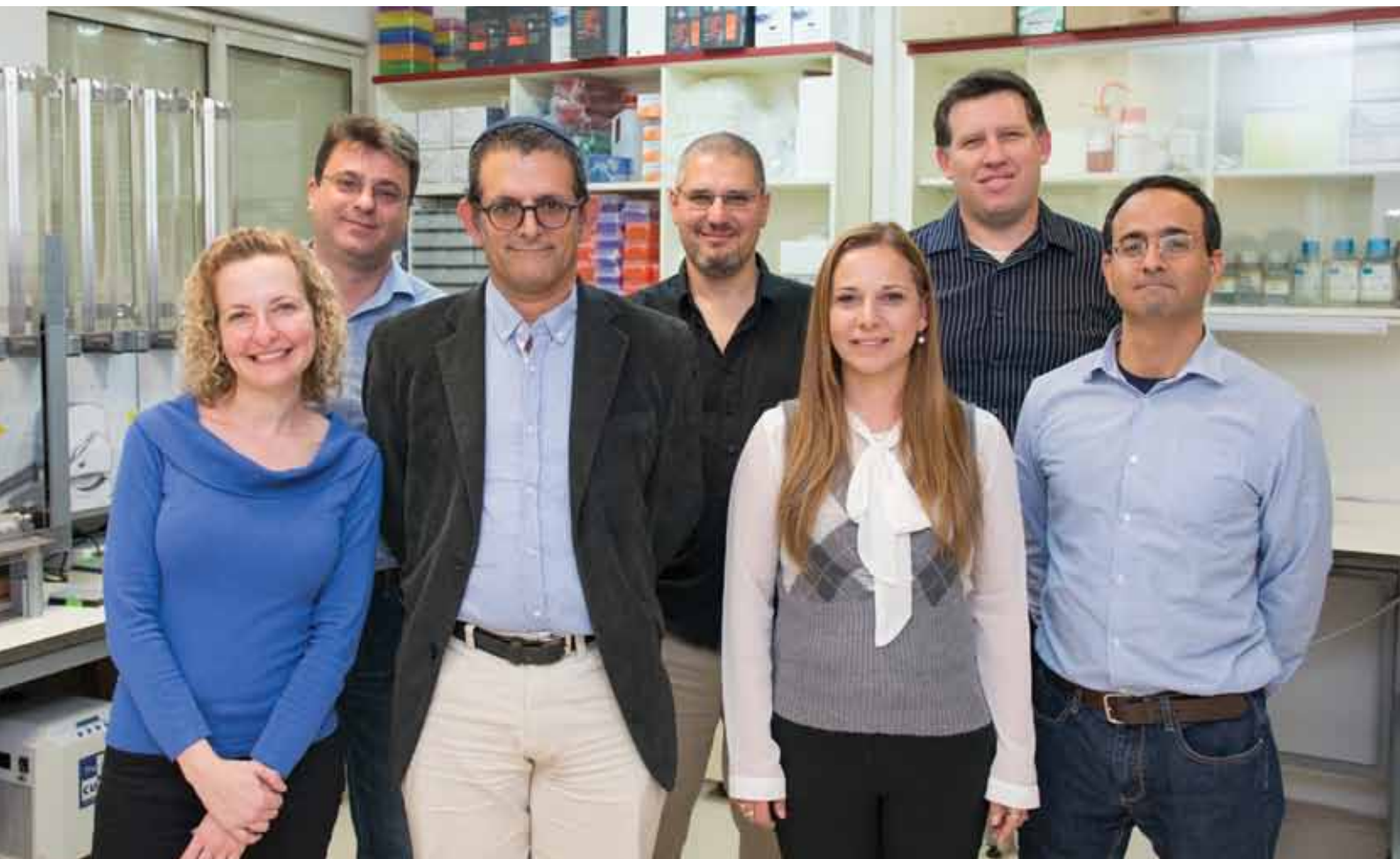
התכונות הקליניות שלהם יהיו שונות. בהתאם לכך, יש לחקור את המחלה הספציפית ולמצוא לה תרופה התפורה בדיוק למידותיה. פרופ' חביב הצטרף לפקולטה אחרי שנים של קריירה מחקרית ענפה במרכז הרפואי של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה ובמרכז הרפואי לטיפול בסרטן במלבורן, אוסטרליה. "עד כה התבססה הצלחתה של הרפואה הקונבנציונלית על ניסיונם המצטבר של רופאים, שטיפלו בבעיות דומות, ועל ניתוח סטטיסטי. אבל", מסייג פרופ' חביב, "אם אפשר להבחין בהתפלגות הקצוות, אי אפשר לעשות ממוצע; אם אפשר להבחין באינדיבידואלים, אי אפשר להניח שהם 'אותו הדבר'. משום כך יש להתאים להם טיפול אינדיבידואלי".

פרופ' חביב אמנם לא מטפל ישירות בחולים, אולם - שלא כחוקרים אחרים העובדים על פי מודלים, כגון בעלי חיים או שורת תאים מגידול אנושי בעבר - חוקרים הוא וצוותו דגימות מגידולים נוכחיים, הנלקחים מחולי סרטן המטופלים באותו הזמן בבתי החולים ברחבי הארץ.

מרכז לחקר הסרטן בפקולטה לרפואה בצפת מפתח צוות חוקרים, בראשותו של פרופ' יצחק חביב, שיטה חדשנית לטיפול מותאם אישית בחולי סרטן. הנחת היסוד היא, כי כשם שבני אדם שונים בצבע עורם, צבע השיער, הגובה והמשקל שלהם, כך גם

פרופ' יצחק חביב

פרופ' חביב וצוות החוקרים

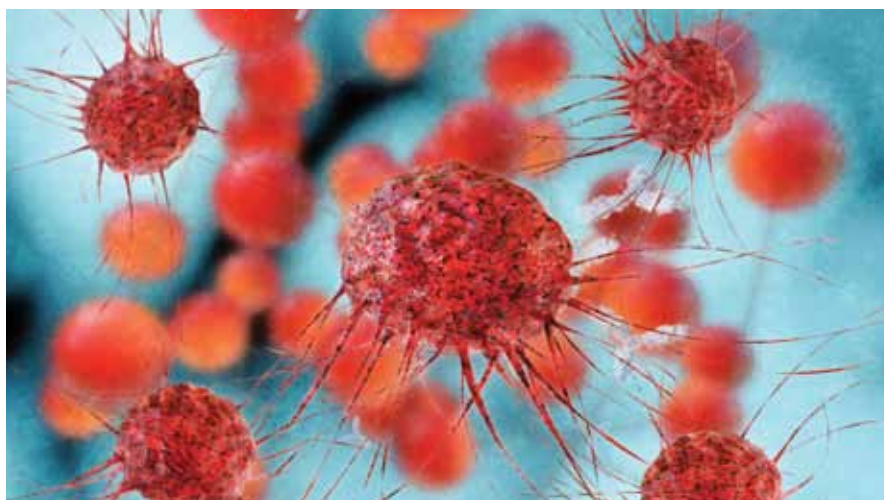
גדלות במעבדה ומשמשות את החוקרים. בכשני שלישים מהמקרים התוצאות יושמו בהצלחה לטובת החולה. פרופ' חביב אמנם נשמר מלהפיח תקוות שווא בקרב חולי הסרטן, ומדגיש כי המחקר אינו יכולים להביא להחלמתם של חולים סופניים; אך מאשר כי ההמלצות הטיפוליות, שהן פועל יוצא של המחקר, מצליחות להאריך ולשפר את איכות חייהם של חלק מן החולים. ■

כל אחד מהחוקרים בצוותו של פרופ' חביב תורם, בתחומו, לזיהוי מאפייניה המדויקים של המחלה ולמציאת הטיפול המתאים

נוספים, ד"ר משה דסאו וד"ר אברהם סמסון, תלמידיו של פרופ' מיכאל לויט חתן פרס נובל לכימיה ב-2013, מחזקים את עבודת חבריהם החוקרים בכך שהם מפתחים תרופות ספציפיות המתאימות לחלבונים הנחקרים בכל גידול.

במסגרת המאמץ למציאת התרופה המתאימה לסוגי הסרטן השונים, המרכז משתף פעולה עם חברות תרופות. אופיו המדעי של המחקר מאפשר לחברות אלה לעשות סדרה של בדיקות מעמיקות לתרופות חדשות לפני שמנסים אותן על בני אדם. לדברי פרופ' חביב, שמונה חברות סיפקו עד כה למעבדה המחקרית חומרים חדשים לבדיקה מול דוגמאות המחלה הנבחנות. "לבד מן התרומה שיש בכך למאמץ מציאת תרופות לחולים", מציין פרופ' חביב, "שיתוף הפעולה הזה מועיל לחברות, המעוניינות לאשר את התרופות החדשות מול מנהל המזון והתרופות האמריקני (FDA). על ידי מיקוד התרופה והתאמתה הנכונה לחולה המסוים, אפשר להציג אחוזי הצלחה גבוהים יותר של התרופה, ובכך מואצת קבלת האישור לשימוש בתרופה בבני אדם".

בשנה האחרונה נחקרו במעבדות המרכז לחקר הסרטן בפקולטה לרפואה של בר-אילן בגליל כ-300 דגימות חיות. יותר ממחציתן

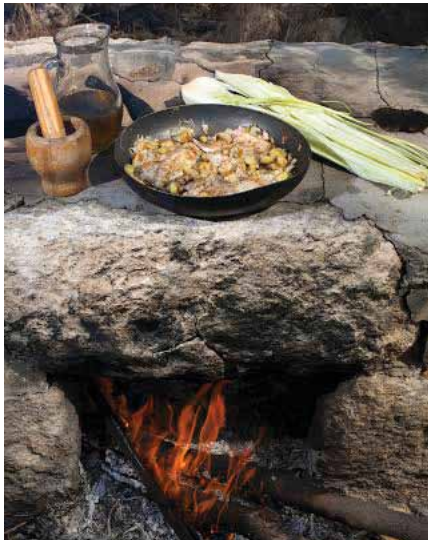

בשנה האחרונה נחקרו בפקולטה כ-300 דגימות חיות

טבע הבריא

מגמת הטבעונות ההולכת ומתגברת
בשנים האחרונות, קיימת מימי
בראשית וזוכה לפרשנויות המציגות
אותה כאלטרנטיבה מוסרית
ובריאה. מתי התחיל מנהג אכילת
בשר ואילו מנות צמחוניות אפיינו
את התפריט המקראי

שולה פרומר

ריח כרישות מיהודה. צלם: מיכאלו אנטולי

בפירושהם לדניאל, שהללו היו בריאים יותר, משום שבשר גורם חולי, ואילו מאכל הזירעונים הפשוטים בריא לאדם. אברבנאל מפרש, כי מאז שהותרה אכילת בשר בדורו של נוח (ונוח אף הוסיף על כך שתיית יין), התקצרו חיי המין האנושי.

מה אכלו חז"ל?

"האוכל הוא ביטוי מוחשי לתנאים הגיאוגרפיים והתרבותיים של הארץ שבה נוצר", אומרת ד"ר טובה דיקשטיין, היסטוריונית שחקרה, במסגרת המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה בבר-אילן, את האוכל הישראלי הקדום. ד"ר דיקשטיין, המתמחה בשולחן האוכל הארץ-ישראלי בתקופת התנ"ך, המשנה והתלמוד, אומרת כי באותם הימים אנשים לא היו צמחונים או טבעונים מתוך מודעות: "רוב העם לא אכל בשר, אבל לא משום שלא רצה בו, אלא משום שהיה מצרך יקר". לדבריה, טבעונות מתוך מודעות הייתה אצל הציניקים היוונים (דיוגנס ואחרים), שהאמינו בחיים הטבעיים והסתפקו במעט ההכרחי לקיומם.

מחקרה של ד"ר דיקשטיין מגלה כי האוכל הישראלי בעת העתיקה דמה בבסיסו לאוכל בארצות הים התיכון באותה תקופה, ומרכיביו העיקריים היו "דגן, תירוש ויצהר". מאכלים לא מעטים עברו כמסורת לאורך הדורות, חצו את מרחב הזמן והגיעו עד ימינו. בין אלה מציינת ד"ר דיקשטיין מאכל בשם "ניקודים", אשר "בניגוד למה שחושבים אינו לחם מעופש, אלא צינים. במדרש הוא נזכר כ'פכסמין' והוא קיים עד היום ברחבי אגן הים התיכון כ'פכסמידס'."

בעלי החיים, האינטרנט מציע שלל הרצאות של רופאים ואנשי מדע, המסבירים את היתרונות הבריאותיים של תזונה טבעונית. בעקבות כך עולה גם מספרם של אלה הבוחרים בטבעונות ממניעים של בריאות. בנוסף, חשיפת הנזק האקולוגי הכבד שמחוללות תעשיות המזון מן החי גורמת לאנשים עם מודעות סביבתית לבחור בתזונה הטבעונית.

ד"ר יעל שמש כבר בפרק הראשון בבראשית נאמר לאדם שכלכלתו תהיה על הצומח לבדו. רק לאחר המבול מקבל המין האנושי היתר לאכול בשר

האדם נברא צמחוני

"גם במקורות היהודיים יש תימוכין לכך שאורח החיים הטבעוני הוא המועדף, הן בעיני האל והן מבחינה בריאותית: 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נַתַּתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פֵרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם וְהָיָה לְאֹכְלָה' (בראשית א', כ"ט); 'אדם הראשון, לא הותר לו בשר לאכילה' (בבלי, סנהדרין נ"ט). כבר בפרק הראשון בבראשית נאמר לאדם שכלכלתו תהיה על הצומח לבדו. רק לאחר המבול מקבל המין האנושי היתר לאכול בשר. עשרת הדורות הראשונים היו, אם כן, צמחונים. זהו הרצון האלוקי הראשוני, והיתר אכילת בשר הוא סטייה ממנו", מדגישה ד"ר שמש ומוסיפה: "יש המפרשים כי המבול השחית את הצמחייה, ולכן נאלצו בני האדם לאכול מן החי. בתקופת הנדודים במדבר המסיר הקב"ה 'לחם מן השמים', ולא בשר. אך לא רק בראשית האנושות מדובר בתזונה צמחית, אלא גם באחריתה. בחזון אחרית הימים של ישעיהו, כל הברואים יחיו בהרמוניה: 'וְאָרְיָה כְּבָקָר יֹאכֵל תָּבָן' (ישעיהו י"א)."

"הסופר המקראי", מזכירה ד"ר שמש, "מכיר בנפלאות הטבעונות: דניאל וחבריו, חנניה, מישאל ועזריה, שהוגלו לבבל כיועצים במצוות נבוכדנצר, לא אוכלים משולחן המלך (מטעמי כשרות) וניזונים מזירעונים - ומראם טוב משל האחרים (דניאל א'). ייתכן שהסיפור רוצה לומר שההשגחה האלוקית סייעה להם בכך, אבל ראב"ע ואברבנאל מסבירים

מגמה הצמחונית והטבעונית הולכת ומתחזקת בהתמדה בשנים האחרונות. גם אם הרוב כרוך עדיין אחר סיר הבשר, הביקוש לשירותי הסעדה טבעוניים עולה

ומסעדות רבות כבר מציעות מנות צמחוניות וטבעוניות כחלק מהתפריט הרגיל שלהן. שיעור העוברים לטבעונות בעקבות הרצאותיו של גארי יורופסקי מעורר השתאות, ואיש כבר איש אינו מרים גבה כשמי ממקורביו מצהיר על הסבה תזונתית. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2010 הצהירו 2.6 אחוזים מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל על היותם צמחונים או טבעונים (שיעור גבוה מן הנתונים המקבילים בארצות הברית ובבריטניה).

ד"ר יעל שמש, חוקרת ומרצה במחלקה לתנ"ך בבר-אילן, היא טבעונית ובעלת הבלוג "טבעונית למרחקים ארוכים", שבו היא משתפת את קוראיה בחוויותיה כרצה למרחקים ארוכים. לדבריה, המגמה הטבעונית אינה רק אופנה חולפת. היא מצטטת את ויקטור הוגו שאמר כי "אין דבר חזק יותר מרעיון שהגיע זמנו", ומסבירה כי הנהייה אחר הטבעונות באה בעקבות המודעות ההולכת וגדלה ליתרונותיו של אורח חיים זה.

ד"ר יעל שמש

"לטכנולוגיה יש חלק נכבד בהתפשטות הטבעונות", מציינת ד"ר שמש, "משום שהיא מגנישה לציבור מידע בסדרי גודל שלא הכרנו לפני כן. יותר אנשים מודעים היום להתעללות בבעלי החיים המשמשים את תעשיית המזון. למי שנותר אדיש לסבלם של

ד"ר טובה דיקשטיין: האוכל הצמחוני היה האוכל הבסיסי בעת העתיקה. צלם: מיכאלו אנטולי

ד"ר טובה דיקשטיין: האוכל הישראלי בעת העתיקה דמה בבסיסו לאוכל בארצות הים התיכון באותה התקופה, ומרכיביו העיקריים היו "דגן, תירוש ויצהר"

אבל יצא משהו שדמה לגומי שרוף. אחר כך הבנתי שהתיאור התלמודי שיבש מעט את התהליך וניסיתי שוב ושוב בדרכים שונות, עד שהתקבל משהו שדמה לפנקייק די טעים. ■

אֲשִׁישוֹת - אוכל מנחם

את תהליך השחזור מדגימה ד"ר דיקשטיין באמצעות מסע ההתחקות שלה אחר המאכל "אֲשִׁישוֹת", המוזכר בשיר השירים: "סֶמְכוּנִי בְּאֲשִׁישוֹת רִפְדוֹנִי בְּתַפּוּחִים כִּי חוֹלֵת אֶהְיֶה אֵנִי" (ב', 5). מפסוק זה, היא מסבירה, אנו מסיקים כי האֲשִׁישוֹת היו מעין מזון מאושש. "אחת המשניות במסכת נדרים מעלה את השאלה, האם 'אֲשִׁישִׁים' מותרים למי שנדר שלא לאכול עדשים. כך למדתי, היא מגלה, "שהאֲשִׁישוֹת עשויות עדשים. בתלמוד הירושלמי מוזכרים 'אֲשִׁישִׁים' בהקשר של רבי יסא שהלך אל רבי יוסי והביא לפניו 'עדשים קלויים, טחונים, מגובלים' (מעורבבים) בדבש ומטוגנים". ניסיתי לשחזר את המתכון הזה, קליתי עדשים, טחנתי וערבבתי עם דבש,

ד"ר דיקשטיין מספרת כי ההחלטה לחקור את התפריט הארץ-ישראלי הקדום ולשחזר אותו נולדה דווקא כששהתה בשליחות בניו-יורק: "ביום גשם אפרורי במיוחד עלה באפי ניחוח של חציל שרוף, כמו שאמא שלי נהגה לעשות. הלכתי בעקבות הריח והגעתי למסעדה לבנונית בלב מנהטן. נזכרתי בסיפור האגדה על שני ילדים יהודים שנפלו בידי חייל רומאי לפני 2000 שנה ונקחו לרומא כשבויים. בתוך השתלשלות העלילה אומר אחד הילדים, כי עולה באפו 'ריח כרישות מיהודה שהתבשלו בקדירה של כפר חנניה'. ברומא דאז היה אם כן אוכל ישראלי, כגון אותו תבשיל כרישה שניחוחו שונה מיתר מאכלי רומא, ואילו הריח המוכר לי מבית אמא נדף דווקא ממסעדה לבנונית! במילים אחרות, הבנתי שלנו אין אוכל שהוא ישראלי במובהק. הארה זו דחפה אותי לחקור ולהכיר את האוכל הישראלי שהיה לנו פעם - ונעלם".

המחקר ותהליך השחזור שבא בעקבותיו היה מורכב ונמשך עשור. "הצלבתי מקורות מידע רבים: התנ"ך, המשנה, התלמוד ושאר ספרות חז"ל, ספרות חוץ מקראית, כתבים העוסקים בעמים השכנים - החל בשומר וכלה ברומא בתקופות השונות, וגם עדויות ארכיאולוגיות-בוטאניות שסייעו לי בזיהוי הצמחים וחומרי הגלם שהיו אז. החלטתי להתמקד באוכל הצמחוני שהיה האוכל הבסיסי בעת העתיקה. נסעתי לארצות שכנות - טורקיה, כרתים וירדן - וכן ערכתי מחקר אתנוגרפי בקבוצות אתניות מסורתיות בישראל, כגון השומרונים והמטבח הערבי הארץ-ישראלי המסורתי".

שני מתכונים לקינוח, מתוך מחקרה של ד"ר טובה דיקשטיין

עססיות

המצרכים:

כוס גרעיני חיטה שהושרו במים למשך לילה
גרגירים מרימון אחד
חצי כוס אגוזי מלך
שלוש כפות דבש

ההכנה:

מבשלים את החיטה כשעה, מסננים ומצננים
מוסיפים את שאר המרכיבים ומערבבים

אֲשִׁישוֹת: לביבות עדשים מתוקות

המצרכים:

עדשים (בכמות המספיקה לייצור
שתי כפות קמח עדשים)
שלוש ביצים
כוס וחצי חלב או מים
חצי כוס דבש
שמן זית (או אחר) לטיגון

ההכנה:

קולים את העדשים על מחבת יבשה עד
להזהבה וטוחנים בבלנדר לכדי אבקה דקה
בנפרד: טורפים ביצים, מוסיפים חלב ודבש
ובוחשים לעיסה חלקה
מוסיפים לעיסה את קמח העדשים, מערבבים
וממתינים כרבע שעה
צרים לביבות ומטגנים

יגיעתם היא מנוחתם

חשיבה מחודשת על מהות היגיעה והמנוחה יכולה להיות כיוון טוב לפתוח בו את הפרשנות החדשה למהות מצוות השמיטה בימינו

אהרן אריאל לביא

היכולת ליצור מנגנון תלויה בהעברת מידע מדור לדור. העתקת מידע זו אינה יכולה להתרחש ללא שגיאות, הצופנות בתוכן סכנה גדולה לצד רווח עצום. אילו הייתה העתקה מושלמת היינו זוכים אמנם לסדר מופתי, אך למצב של קיפאון חברתי וחוסר יכולת להתמודד עם שינויים חיצוניים. מצד שני, שגיאות גדולות מדיי עלולות לגרום נזק למערכת כולה.

באשר לשמיטה, דומה שטרם התבצעה אותה "מוטציה" בהעתקתה לימינו המודרניים. טרם נוצק תוכן חדש למושג השמיטה, שיהיה רלוונטי לחברה שבה בדוחק שלושה אחוזים מהאוכלוסייה עוסקים בחקלאות. אם כן, כיצד ניתן להגשים את חזונו העמוק יותר של הרב קוק לגבי השמיטה, כמנגנון המביא ל"הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים", שיכול לעבד "ולהעלות את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם"?

חשיבה מחודשת אודות מהות היגיעה והמנוחה עשויה להיות כיוון טוב לפתוח בו את הפרשנות החדשה למהות השמיטה בימינו, כמנגנון נוסף שבא להטיל מגבלות על אי-הסדר החברתי, מגבלות שבמהותן הן החופש האמיתי ליצירת מרקם חברתי בר-קיימא.

אהרן אריאל לביא הוא חבר פורום ניצוצות של בית-המדרש המכון הגבוה לתורה ע"ש לודביג ואריקה יסלזון ■

תוכן חדש לשמיטה

באופן טבעי, כל פרט זקוק למנוחה ולכן דואג לעצמו לזמני חופשה. המנוחה הזאת, הפרטית, תתרחש מטבעה בזמנים שונים מאיש לרעהו, ותהיה פריט נוסף בתוך אי-הסדר הכללי ולא מנגנון חברתי המייצר יציבות. השבת, לעומת זאת, והשמיטה בעקבותיה, מציעות לנו מנגנון חברתי שבמטו שטחי נראה כמגביל את שטף החיים, אך במבט מעמיק יותר מאפשר את המלחמה באי-הסדר החברתי. תפיסת מנגנון המנוחה כדבר שאינו בא להחליף או לצמצם את מחול החיים החברתי, אלא דווקא לחזק אותו ולהעניק לו חיות, שהוא אינו יכול להגיע אליה באופן מקרי, הופכת את המנוחה והמלאכה לשני הצדדים של אותה המטבע.

וגיית העבודה והמנוחה מונחת כבר בתשתית התורה, והיא מאתגרת את ההנחה הרווחת כי המנוחה מביאה עימה רק חירות ואילו המלאכה מביאה לשעבוד.

רבי יוסף יצחק (הרי"צ), האדמו"ר השישי של חב"ד, מלמד בהקשר זה עיקרון חשוב: "יש אנשים שיגיעתם היא מנוחתם ומנוחתם היא יגיעתם". כלומר, יש מדרגה של מלאכה, עשייה ויצירה שעצם ההימצאות בה היא מנוחת הנפש, ואילו ההתרחקות ממנה מטילה על הנפש עול. יש מדרגה אחרת, שבה חיי הרוח והחומר מתחברים לשלמות נעלה יותר. במדרגה זו השבת אינה יום של בריחה מצרות החיים, אלא היום הקובע את תצורת ששת הימים האחרים, דווקא מתוך ההיבדלות מהם, במטרה להתקרב לשבת מחדש.

החיבור בין השבת לשמיטה מקופל בטקסט המקראי ונשנה בגמרא ובמקורות אחרים. הרב קוק אמר: "את אותה הפעולה שהשבת פועלת על יחיד, פועלת השמיטה על האומה בכללה (...). הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, כשהיא מסודרת על מכונה, לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התוכן האלוהי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי, והוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם". לדעתו של הרב קוק, עשייה כלכלית מתמשכת היא תנאי הכרחי לקיום החיים החברתיים, אך היא אינה תנאי מספיק. סך הפעילות הכלכלית הזו נמדדת בדרך כלל במונחים של "צמיחה", אלא שלצמיחה לבדה אין כיוון, לאי-הסדר אין דינמיקה של חיים בהכרח, גם אם הוא פעיל מאוד. יצירת מרקם חברתי בריא דורשת הכנסת סדר בתוך אי-הסדר.

צפו בהרצאה: שנת השמיטה - השבת של הטבע, במסגרת תוכנית 'ניצוצות שחר', של בית המדרש

על אף העיוורון

העסקת יותר אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה לא רק תשפר את מצבם, אלא גם תתקן כמה מתחלואי החברה הישראלית. לכך חותר בוגר בר-אילן גיא שמחי, הממונה בהסתדרות על שילוב אנשים עם מוגבלות בעבודה

ענת מזרחי

כשגיא שמחי היה בן 33 הוא איבד את מאור עיניו. איש צעיר עם חלומות גדולים, במהלך הלימודים לקבלת תואר ראשון, זה עתה נישא - מה הפלא שהוא חש כי עולמו חרב עליו. מאז עברו שנים והלימון הפך ללימונדה. שמחי, בעל תואר ראשון ושני בעבודה סוציאלית מאוניברסיטת בר-אילן, משמש כמנכ"ל המרכז לעיוור בישראל וכממונה בהסתדרות על תעסוקת אנשים עם מוגבלות. הוא אינו רק דוגמה לסיפור הצלחה אישי, אלא גם מקור להשראה ולתקווה לאנשים רבים, ששואפים כמותו, על אף המוגבלות, להצליח ולהשתלב בחברה.

הכלב קירב אל"י את העולם

שילוב של אנשים עם מוגבלות במעגל העבודה הוא צעד של החברה בדרך להבריא את עצמה, לקבל את המגוון האנושי הרחב שבה ולהפוך לחברה טובה יותר

אנשים עם מוגבלות: "ההסכם הזה הוא מהפכה של ממש. יישומו הוא תהליך מורכב וההסתדרות היא הגוף המתאים לבצע זאת, שכן נדרש תיאום בין גורמי הממשל השונים לבין המעסיקים והעובדים האמורים לקלוט את המועסקים. בנוסף, יש לגייס את קהילת האנשים עם המוגבלות לתהליך, ולשם כך אנו מטפחים בקרבם קבוצות מנהיגות שיהיו מובילים חברתיים".

שאיפתו של שמחי, שכל אדם עם מוגבלות שירצה בכך יוכל להשתלב בעולם התעסוקה. בהשתלבות במעגל העבודה הוא רואה "לא רק הזדמנות לחיות חיים מלאים עם תחושת ערך עצמי, אלא גם צעד של החברה בדרך להבריא את עצמה, לראות את המגוון האנושי הרחב שבתוכה, לקבל אותו ולהפוך לחברה טובה יותר". ■

העבודה מחברת את האדם לחברה

העיוורון הביא לחייו של שמחי לא רק תובנות חדשות לגבי עצמו, אלא גם השפיע על הדרך שבה הוא תפס את העולם. הוא למד כי אי היכולת לראות מאפשרת למטפל להיות ממוקד וקשוב יותר למטופליו ומנטרלת את השיפוטיות הנובעת מהמראה החיצוני. לאחר שהשלים את לימודיו נבחר שמחי כיו"ר האגודה לעיוורים הנעזרים בכלכלי נחיה בישראל. בהמשך התמנה כמנכ"ל המרכז לעיוור בישראל. מניסיונו ידע כי העבודה מחברת את האדם לחברה, מקנה לו עצמאות כלכלית ומחזקת את ביטחונו העצמי, ולכן שם לו למטרה לקדם תעסוקה של אנשים עם מוגבלות בישראל.

לפי סקר שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 38 אחוזים מבני 25-54 שיש להם מוגבלות חמורה (וליקויי ראייה, שמיעה, דיבור ונכות קשה) אינם עובדים, ו-28 אחוזים מהמועסקים עם מוגבלות חמורה משתכרים עד 4,000 שקלים בחודש. לדברי שמחי, מצב זה מקורו בשורה של חסמים הקשורים במעסיקים ובדורשי העבודה גם יחד. המעסיקים נמנעים מלהתמודד עם מה שאינם מכירים. הם שואלים את עצמם איך אדם שאינו רואה, או אדם בכיסא גלגלים, יוכל לייצר ולעבוד? מנגד, אנשים עם מוגבלות חוששים לצאת החוצה ולהתמודד עם האתגרים הניצבים בפניהם בשוק העבודה. בנוסף, יש חסמים אובייקטיביים של התאמת המקום, כגון רמפה לכיסא גלגלים או תוכנה קולית לעיוורים. התאמות אלה כרוכות בעלות גבוהה, שאותה אמור משרד הכלכלה לממן, אולם בפועל התהליך כרוך בבירוקרטיה מסורבלת ועובר זמן רב עד שהמעסיק מקבל בחזרה את הכסף.

מודל שיש לשאוף אליו הוא זה הנהוג בניו-זילנד. שם, מסביר שמחי, העסקת אנשים עם מוגבלות מעוגנת בחקיקה ומגובה בתמיכות ממשלתיות ובעידוד כספי למעסיקים. כמו כן, אנשים עם מוגבלות מקבלים ליווי מטעם המדינה בתהליך כניסתם לעולם התעסוקה. מצבה של ישראל ביחס למדינות המתקדמות בעולם אינו טוב, הוא קובע, אך גם מציין כנקודת אור את ההסכם שנחתם בין ההסתדרות לבין התאחדות התעשיינים לגבי כל גוף עסקי שיש בו מעל מאה עובדים: 3 אחוזים מהם יהיו אנשים עם מוגבלות. ההסכם, שאף הורחב לאחרונה ויופעל בכל החברות הציבוריות והפרטיות במשק, הוא שהניע את שמחי להצטרף להסתדרות ולקבל על עצמו את תפקיד הממונה על העסקת

סיבוכים של סוכרת נעורים הם שגרמו לאובדן הראייה. "זה היה שבר גדול", מספר שמחי, "התחושה הייתה שאני לא יכול להמשיך לחיות. שאני רוצה להיכנס למיטה ולהירדם לתמיד. אבל לאחר ההלם הראשוני הבנתי, שיותר מכול אני דווקא רוצה להמשיך לעשות, להתפתח, להקים משפחה, להתקדם ולא להיעצר. לאט לאט נחלתי הצלחות קטנות והבנתי שזה אפשרי, שהעולם ממשיך להתקיים ואפשר לחיות בו ואפילו ליהנות ממנו".

העיוורון הביא לחייו של שמחי את ההבנה, כי אי היכולת לראות מאפשרת לאדם להיות ממוקד וקשוב יותר לזולת ומנטרלת את השיפוטיות הנובעת מהמראה החיצוני

תהליך השיקום היה ממושך וכלל לימוד מחדש של כל המיומנויות הבסיסיות וגם המורכבות יותר, בבית ומחוצה לו. מורה שיקומית ליוותה אותו גם בשיבתו ללימודים בבר-אילן. אחרי שנה נולד בנו הבכור. "עדיין ניסיתי להבין איך לטפל בעצמי, ופתאום הפכתי לאב שגם צריך לטפל במישהו אחר", הוא נזכר בחיור, "למדתי איך להחליף חיתול, איך להאכיל אותו עם בקבוק ולא לדרוך עליו. למדתי גם להקריא לו סיפורים בעל פה, לשחק איתו, לגעת ולהרגיש כמה מדהים ויפהפה הוא, מבלי שאני רואה אותו. תקשרתי איתו באמצעות הקשבה. הבחנתי שיש ארבעה גוני צלילים לבכי שלו וכל אחד מהם אומר משהו אחר". שמחי, אב מנוסה לשלושה, מבין כיום כי החלטתו להפוך לאב סמוך כל כך לזמן התעוררותו, הייתה נקודת המפנה בשיקומו: "בדיעבד אני מבין שזו הייתה הנקודה שבה החלטתי שאני לא נותן למגבלה לעצור אותי. שבחזרתי בחיים".

חווייה מכוננת נוספת הייתה קבלת כלב נחיה, שהקל על נייודותו וגם חילץ אותו מהבידוד החברתי הקשה שאליז נקלע כאדם עם עיוורון. "כשהייתי עם מקל הרגשתי בודד, אנשים לא פונים לאדם עם מוגבלות. הם 'לא רואים אותי' ולא מתייחסים אליי. לעומת זאת כשהייתי עם טרנר, זה שם הכלב, אנשים פתאום פנו אליי, התעניינו, ליטפו את הכלב, זה היה מדהים, הכלב קירב אליי את העולם".

שיעור חברה

סטודנטים וסטודנטיות לומדים יחד
גמרא במסגרת תוכנית "בית מדרש
ערב" במדרשה. בדרך הם מדברים גם
על דילמות מהחיים, על אקטואליה
ועל שאלות אמוניות אישיות

אורי אלון

מצעידה קדימה את לימודי היהדות ומציעה לימודים שוויוניים למי שמעוניין להעמיק ולגוון את לימודיו.

אבישי ויינגרטן, סטודנט להנדסה (שנה ב'), אומר כי לא היה לו קל להשתלב בתוכנית: "כל חיי למדתי במסגרות לימודיות וחברתיות שמפרידות בין בנים לבנות. ובמפגשים הראשונים הרגשתי משונה. היום זה כבר נראה לי די טבעי ללמוד עם בנות. זה לא היה קורה באופן ספונטני, אבל במסגרת המתאימה זה

**הרב ידיד: החברה הדתית
לאומית עברה בעשור
האחרון שינוי. הצעירים
לוקחים לעצמם יותר זמן
למחשבה, ומתלבטים
באשר להמשך חייהם
והתמודדות עם עבודת
השם**

מפגשי התוכנית כוללים הרצאות אורח בנושאים אקטואליים מזוויות מיוחדות וכן שיעורי תורה ולימוד גמרא. בדרך כלל נלווה ללימוד דיון קבוצתי, שבו מעבדים הסטודנטים בפתיחות את המחשבות ואת התחושות שלהם. הרב ידיד, מורה במדרשה, אומר כי הסטודנטים אינם מתביישים להעלות במפגשים גם שאלות אמוניות קשות: "החלק שבו החברה מדברים על הדילמות הקשורות בחייהם האישיים, חשוב בעינינו לא פחות מהלימוד ואנחנו רוצים להיות איתם בצומת הזה".

תורת חיים

לתפיסתה של ראשת המדרשה ויוזמת התוכנית, ד"ר טובה גנזל, הלימוד התורני המשותף לבנים ובנות הוא טבעי ואף מתבקש. "סטודנטים וסטודנטיות לומדים יחדיו בכל החוגים באוניברסיטה", אומרת ד"ר גנזל, "ואין סיבה שלא ילמדו יחד גם תורה. יתרה מזאת, דווקא בתחום הזה, שבו נבנית ומתעצבת הזהות היהודית והרוחנית שלהם, אסור לדרוך במקום. יתרונה של התוכנית, בכך שהיא

כננו שניים-שלושה מפגשים וציפינו לקהל של שלושים איש לכל היותר, אבל עד מהרה גדשו את

האולם כמאה משתתפים - כך מתאר הרב מתניה ידיד את ראשית דרכה של התוכנית "בית מדרש ערב", העוסקת בבחינת תכנים תורניים בהיבטים אקטואליים. התוכנית הפכה תוך זמן קצר למבוקשת ביותר וייחודה הוא בלימוד המשותף של סטודנטים וסטודנטיות במתכונת החברותא.

לדברי הרב ידיד, התוכנית עונה על צורך עדכני של הסטודנטים לקבל תשובות לשאלות שלא עלו בעבר. "בית מדרש כזה לא היה קם לפני דור", אומר ידיד, "החברה הדתית לאומית עברה בעשור האחרון שינוי. לאחר השחרור מהשירות הסדיר, שנת ההתנדבות או הטיול הגדול, הצעירים לוקחים לעצמם יותר זמן למחשבה, מתלבטים ומעלים תהיות באשר להמשך חייהם ולגבי ההתמודדות עם עבודת השם".

ת

התוכנית עונה על צורך עדכני של הסטודנטים לקבל תשובות לשאלות שלא עלו בעבר

הרוחניים והמורכבים יותר בחיינו". כדוגמה היא מספרת על הרושם העז שהותירו בהם המפגשים עם אהרון קרוב, הפצוע הקשה ביותר במבצע "עופרת יצוקה", ועם חגית ריין, אמו של בניה ריין שנהרג במלחמת לבנון: "אנחנו יושבים במעגל ופוגשים אנשים שמדברים איתנו על החיים, מרצים שונים, לפעמים רבנים, לפעמים גם פסיכולוגים. מצד אחד זה כמו שיעור חברה ומצד שני אנחנו גם לומדים תורה, תורת חיים. יש הרבה סערות נפש בעבודת השם ולסטודנטים יש צמא גדול לעסוק בנושאים האלה". ■

**אבישי, סטודנט בתוכנית:
לא היה לי קל להשתלב
בקבוצת לימודים מעורבת.
היום זה כבר נראה לי די
טבעי ללמוד עם בנות.
זה לא היה קורה באופן
ספונטני, אבל במסגרת
המתאימה זה קל יותר**

קל יותר". לדבריו, התכנים המיוחדים שעלו בשיח וחווית הלמידה מעודדים פתיחות אצל המשתתפים. "אשאף לכך שגם ילדי יגדלו באווירה כזאת של פתיחות ויהיו מסוגלים להכיל את כל העולמות", הוא קובע בביטחון.

רימון מנגל, סטודנטית למשפטים (שנה ב'), משתתפת גם היא בתוכנית ואף נמנית עם מארגני התכנים השבועיים. "חיי החברה שלנו בבר-אילן סוערים ממילא", היא אומרת, "באמצעות התוכנית אנחנו יוצקים לתוך כל הכיף הזה גם תכנים שנוגעים בחלקים

תכנים שנוגעים
בחלקים הרוחניים
והמורכבים יותר
של החיים

מאבו ג'ילדה ועד לירן חולצה אפורה

איך הפכו יצחק לבוז'י, משה לבוגי, שלמה לצ'יץ' וסילבן לסטיב, מי הם ז'וז'ו חלסטרה, הרנטגן והאווירון, על שום מה מכונים חיים שקשוקה וציונה מקרה עין. כינויים בפולקלור הישראלי

רוביק רוזנטל
איורים: רפאל בלומנברג

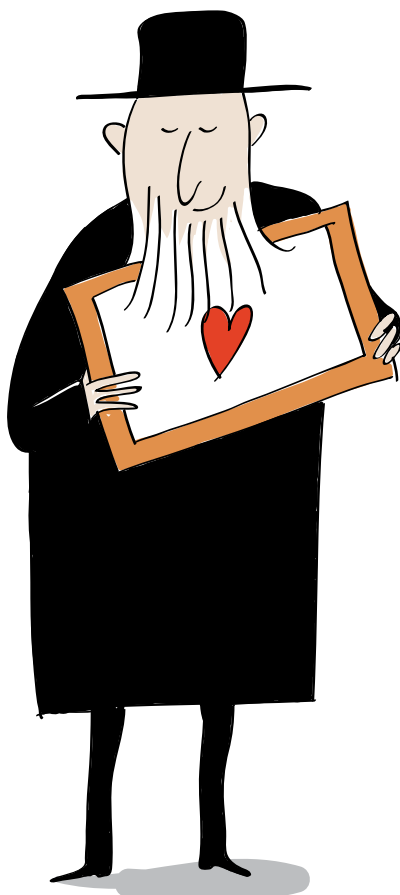
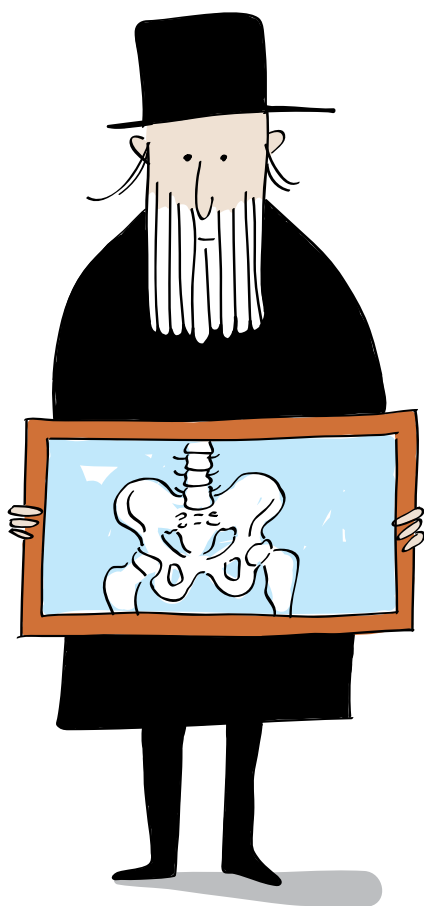
נערות. על בוז'י סיפרה אמו כי "כשהוא היה ילד הוא נראה ממש כמו בובה", והיא נהגה לקרוא לו בובה'לה ז'וז'ו. עם הזמן נוצר מילה הכינוי בוז'י. את הכינוי בוגי הדביקו למשה יעלון בגיל עשר ילדי השכנים, שהתקשו לקרוא לו מושיק, כפי שנהגו לקרוא לו כולם באותם הימים. ברבות הימים צירף יעלון את הכינוי בוגי לחתימתו הרשמית. הכינוי צ'יץ' דבק בשלמה להט כילד בן שמונה במושב, בעקבות משחק משיכת חבל שבו צעק בגרמנית "צין, צין!" (Zieh, Zieh!), באוזני חבריו, שלא הבינו. אברהם בייגה שוחט קיבל את כינויו כשאלמו הייתה קוראת לו פייגלה (ציפור ביידיש) בגלל גופו הרזה דאז. את הכינוי גנדי קיבל רחבעם זאבי בבית הספר המחוזי בקיבוץ גבעת השלושה. בקיבוץ נהגו לספר את הילדים בתספורת קרחת; כשהגיע רחבעם הרזה והקירח לחדר האוכל, יחף

**כינויים מתייגים רומזים
משהו על האדם. אדון
ששון נקרא 'סופריטו על
הבוקר' כי חיסל כבר
בבוקר את הסופריטו של
הצהריים, ואפללו הוא
'אלי נפל לו', כי נופלים לו
דברים**

בעוד טדי, שמעט מכירים את שמו הרשמי תאודור, ניהל את בירת ישראל הנצחית, והפך עוד בחייו לאצטדיון. פוצ'ו וצ'יץ', בדומה לבוגי ובוז'י, נושאים שם שאינו קשור לשמם הרשמי. בדרך כלל יש לכך שורשים באירועי ילדות או

הישראלים אוהבים כינויים. הכינוי טעון ברגש, יחס אישי וזיכרונות. תרבות הכינויים הישראלית נולדה מתרבות הקולקטיבים הישראלית של המדינה שבדרך, ולכן היא בעיקרה אשכנזית. בקיבוץ ובתנועת הנוער נהגו להדביק כינויים ולשמר אותם, והכינוי הפך השם שבו מכירים אדם בכל מקום, ואם הוא קשור לזיכרון היסטורי הקישור הוא לכינוי ולא לשם. היסודות הלא פורמליים מגדירים את החברה הישראלית וממשיכים להיות חלק מטבעה גם בימי המדינה.

הפלמ"ח טיפח מאוד את תרבות הכינויים, וצמרת צה"ל של הדורות הקודמים הייתה ממש חבורה שכזאת, כשם ספרו הידוע של ישראל וייסלר, הלא הוא פוצ'ו. צ'יץ', שלמה להט, היה לראש העיר העברית הראשונה,

הרנטגן, הסי.טי והאולטרהסאונד

אלי נפל לו, למה איפה שהולך - נופל לו דברים. ודיד אשמדאי, זה כשרעב, צולה בשר על האגוז של המכונה. אם יתנו לו - יאכל ילד."

אורי קפיץ וראובן שפריץ

תל אביב של שנות ה-50 וה-60 הייתה גם היא כר נרחב לכינויים, ואלה מתועדים ב"שיר השכונה" של חיים חפר. לצד כינויים גזורים כמו צבינג', אהרל'ה ואודי, משחק בכדורגל פושקש, על שמו של שחקן כדורגל הונגרי נודע, ולידם יוסי פליק ומוישה שְמיר, שהם אבותיהם הרוחניים של ילדי הכאפות בני זמננו, וגם אורי קפיץ וראובן שפריץ. ואם נדמה לכם שהשמות מומצאים, נפנה

החמין כבר ביום שישי, וחיים המסגר נקרא 'חיים שקשוקה' מסיבה דומה. דמות ירושלמית מפורסמת שזכתה לכינוי מתייג היא 'ציונה מקרה עין', ממערכונו של שייקה אופיר 'ציונה'. היא באה לביקור אצל דוקטור טיכו, שעליו נאמר "תביא לו מקרה עין, יטפל בו".

הווי השמות הירושלמי מתועד גם אצל דן בן אמוץ בטקסט הנפלא "מכתב של נהג ירושלמי". הנהג כותב על חייו לאישה שלה הוא מבקש להינשא, ומפרט מיהם חבריו: "יש אחד בריא מאוד קוראים לו אלי אדוני, איך חזק זה - פחד. יש עזרא השמן, השרוולים שלו - מלא שרירים. פנחס פנחסי אוהד בית"ר, קוראים לו שועל יבש. שועל מה עושה? נותן נשיכה - בורח. זה לוקח נוסעים - בורח. ואחד חיים אבול אוסבע, למה יש לו אצבע אחת - העובי שלה כמו טאייר של אופניים. ואחד שמו אפללו, אבל קוראים לו

ומגבת למותניו, נראה כמו המנהיג ההודי מהאטמה גנדי. סילבן שלום, שחקן כדורסל חובב בימי בחרותו, קרוי סטיב על שם שחקן הכדורסל דאז סטיב צ'ובין.

קבוצה מעניינת של כינויים הם אלה המספרים את סיפורו של האדם ורומזים משהו על אופיו, הופעתו, מקצועו וכדומה. הם ייקראו להלן "כינויים מתייגים". בהווי הישראלי הכינויים המתייגים פורחים במסגרות של יישוב סגור או קהילה. השפה הירושלמית הנודעת התפתחה בירושלים הישנה, שהייתה יישוב קטן והתרוצצו בו טיפוסים שונים ומשונים. לדוקטור אבושדיד, אביה של לאה בן אב"י, קראו 'דוקטור דיפלומה', כי קיבל דיפלומה זמן רב לאחר שהחל עוסק ברפואה. אדון ששון נקרא 'סופריטו על הבוקר' כי חיסל כבר בבוקר את הסופריטו שהכינה אשתו לצהריים. 'חיים שישי' נקרא כך כי חיסל את

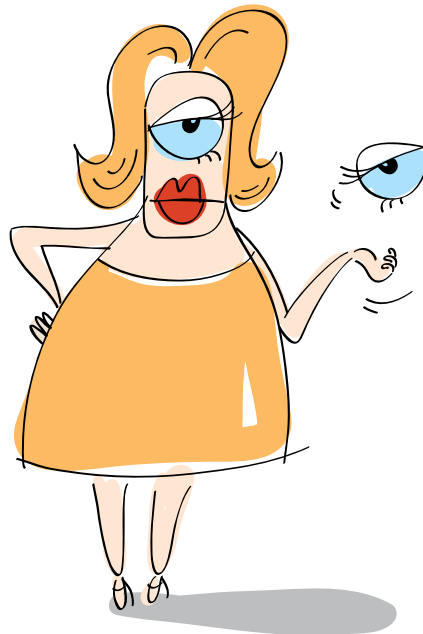

לבית הבא: "מי קיבל בלתי מספיק? דני זיידל הצדיק! קמץ פתח ומפיק, לא עזרו הפוילעשטיק". דני זיידל הצדיק הוא דמות ידועה במרחב התל אביבי, שהלך לעולמו לא מזמן.

הכינויים המתייגים מופיעים גם במרחב הציבורי הכל-ישראלי, אם כי אינם נפוצים. בן גוריון נקרא 'הזקן', וכך גם מפקד הפלמ"ח יצחק שדה. בקרב פקודיו נקרא בגין 'הזקן' כבר כשהיה בן ארבעים. הכינוי משקף כאן סוג של יראת כבוד. משה דיין כונה 'אבו ג'ילה', על שמו של שודד הדרכים הערבי שהפך לאגדה בחייו, והיה גם הוא שתום עין. את הכינוי הצמיד לו לוי אשכול בריאיון שנתן לביטאון המשמרת הצעירה של מפא"י. הכינוי שדבק בשר האוצר קפוז'ידי יגאל הורוביץ היה 'יגאל אין לי'. במצוקת סוף שנות התשעים הוצמד הכינוי 'מקסוול קנה אותי' לרוברט מקסוול, הטייקון שסיים את חייו בלב ים. אביגדור ליברמן, המכונה איווט, הודה בריאיון רדיו: "אצל חלק מהמסד אני עדיין איווט האיווט". מנהיג מרץ לשעבר, חיים אורון, ג'ומס, נקרא כך מגיל צעיר מאוד על שום מבנה גופו החסון. מפקד חיל הים אלי מרום מכונה צ'יני על שום עיניו המלוכסנות.

עולם שבו הכינויים הם מרכיב הכרחי הוא עולם הכדורגל. ככל שכדורגלן טוב וידוע יותר, גובר הסיכוי שיודבק לו כינוי. בכדורגל העולמי מהלכות אגדות עבר והווה כמו מרדונה יד האלוהים, בוטרגניו העיט, טורס הילד, היגיטה העקרב ומסי הפרעוש. לא מעט כדורגלנים ישראלים זכו אף הם לכינויים המרמזים על תכונות אופייניות שלהן ככדורגלנים. הידוע בהם הוא אלון מזרחי, 'האווירון', שנקרא כך על שם ידיו המונפות לצדדים לאחר הבקעת שער. השחקן הלוהט ביותר היום בכדורגל הישראלי הוא ערן זהבי, המכונה גם 'האקדוח', בעקבות נוהגו לאיים באקדח מדומיין לאחר הבקעת שער. אייל ברקוביץ' כונה 'הקוסם' בעקבות ביצועיו על כר הדשא, והוא קרא כך לאוטוביוגרפיה המצטנעת שלו. את יוסי בניון נהגו לכנות 'היהלום' וגם 'הילד', והשחקן יעקב הילל שהביא לקבוצותיו תארים לרוב, כונה 'מזליק'. השחקן הנערץ אבי נמני לא הצטיין במהירות מסחררת וכונה 'הצב', ושוער העבר דוידוביץ' כונה 'התמנון' בזכות ביצועיו כשוער.

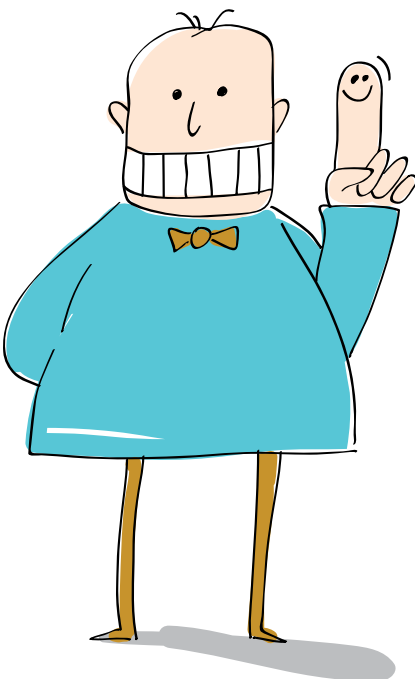
צינונה מקרה עין

ככל שכדורגלן טוב וידוע יותר, גובר הסיכוי שיודבק לו כינוי. בכדורגל העולמי מוכרים מרדונה יד האלוהים, מזרחי האווירון, זהבי האקדוח ומסי הפרעוש

במרחב הציבורי היום נצמדים כינויים מתייגים לרבנים. לצד כינויים בעלי מעמד של תואר אצולה כמו המר"ן, 'פוסק הדור' או 'זקן ראשי הישיבות', צצים כינויים המתייחסים ליכולות נסתרות ומרמזים לתורת הסוד. כך אנחנו קוראים רבות על עלילותיו של 'הרנטגן' יעקב איפרגן, ושל אחיו הצעיר עמרם המכונה 'האולטראסאונד'. מספרים שיש להם גם אחיין המכונה 'הסי.טי', כלומר, מסוגל לסרוק את מוחותינו. הרב משה כהן שליט"א קרוי 'המביט במזוזות', בעקבות יכולתו לקרוא עתידות ומסרים נסתרים באמצעות הסתכלות במזוזה.

את המרחב הציבורי החי תופסת בעשורים האחרונים מדורת השבט, הטלוויזיה. את הכינויים יוצרים כאן תסריטאים מבריקים. הסדרה 'קומדי סטור' בראה את דמותו של ז'וז'ו חלסטרה: 'חלסטרה' פירושה בפולנית כנופיה. בן דמותו של 'אברהם חטף פתח' מהגששים הוא בגרסת הקומדי סטור 'הוקמץ בן פסיק'. סדרת הפשע 'הבורר' הביאה לעולמנו את אבי הטחול, יגאל הנאצי, נעמי כפית הקרויה כך עקב טיפשותה, ורון הפרסי. הסדרה 'שמש' יצרה את הדמות 'טנצור המניאק', שהפכה שם נרדף לבריון שנוא. דמות בשר ודמית אחת, שזכתה לפרוץ למרחב הציבורי בזכות הטלוויזיה, היא 'לירן חולצה אפורה'. לירן הוא בחור פשוט, איש אינו יודע את שם משפחתו, והוא הזליג הישראלי: צץ בכל אירוע וליד כל ידוען בחולצתו האפורה בדיוק כששוזפת אותם מצלמת טלוויזיה. מספרים שללירן חולצה אפורה קם מתחרה, בחור עם פיאות וציצית, הנדחק אף הוא לכל צילום. עכשיו צריך להדביק לו כינוי.

ד"ר רוביק רוזנטל, בוגר בר-אילן ומרצה באוניברסיטה הוא לשונאי וסופר, חתן פרס היצירות הלשונית ע"ש מאיר אריאל תשע"ד ■

חיים אכול אוסבע

דיוקן עצמי

האם תופעת הסלפי מעידה על נרקיסיזם, או מבטאת תהליכים חברתיים עמוקים יותר? ד"ר נדב אפל מפל מהתוכנית ללימודי פרשנות ותרבות חוקר את תרבות הצעירים ויורד לעומקו של הטרנד

נדב אפל

ד"ר נדב אפל. העיסוק האנושי בתיאור עצמי הוא תופעה וותיקה

לפני כשנה, בדרכי לדרום, שמעתי במהדורת החדשות ברדיו על כמה תלמידי תיכון שנעצרו בחשד לסחר בסמים באמצעות פייסבוק. שימוש ואף סחר בסמים על ידי

בני נוער אינו תופעה חדשה וגם לא נדירה במיוחד, כך שלרגע תהיתי מדוע דווקא הפרשה הזו זוכה להבלטה בחדשות. התשובה התבהרה מיד, בדמות השילוב בין שתי מילות הקסם "נוער" ו"פייסבוק". אלה תופעות את תשומת ליבנו באשר הן מגלמות שני מוקדי חרדה המאפיינים את החברה המערבית מאז המהפכה התעשייתית, וביתר שאת החל מאמצע המאה העשרים: אנשים צעירים מחד גיסא, והתפתחויות טכנולוגיות מאידך גיסא.

הסלפי, המזוהה בעיקר עם הדור הצעיר, אינו רק פרקטיקה שכיחה אצלם, אלא גם מטאפורה לאופן שבו נדמית למתבונן מהצד תרבות הצעירים (והתרבות הפופולרית בכלל, שלעיתים קרובות מדברת בשפה "צעירה" גם כשהיא לא פונה לצעירים). אם בשנת 1961 טבע הסופר ס' יזהר את המושג "דור האספרסו" בבואו לתאר את בני הנוער של תקופתו כדור המבקש "חוויות מעט ובלבד שתהא חריפה, מהירה וזולה", היום יש המדברים על "דור הסלפי" כמאפיין בתרבות נרקיסיסטית, שטחית וצעקנית, נעדרת גבולות ואובססיבית למראה החיצוני.

כסף ובעיה

בדומה לנטייה לזלזל בתרבות "הצעירים" ולהוכיח אותם על ריקניותם, גם העיסוק האנושי בתיאור עצמי - בצילום, בציוור, בכתיבה ובמדיומים נוספים - היא תופעה ותיקה מאוד. כבר בשנת 1839, עם פיתוח טכניקת צילום חדשה המכונה דאגרוטיפ

(על שם מפתחה הצרפתי דאגר), צולם הסלפי הראשון בהיסטוריה בידי חלוץ הצילום האמריקני רוברט קורנליוס. עם זאת, יש מקום להניח כי אופנת הסלפי (המושג אף נבחר לפני שנתיים כ"מילת השנה" של מילון אוקספורד) קשורה יותר בתמורות טכנולוגיות ופחות בשינוי מהותי כלשהו שעבר על תרבות הצעירים מאז שנות ה-60. במידה רבה, אחראית להן התפתחות המצלמות הקדמיות בטלפונים, וכמובן האפשרות להפיץ תמונות ולקבל תגובות בו ברגע.

מה אפשר בכל זאת ללמוד מהפופולריות של הסלפי בימינו? חוקר התרבות הבריטי דיק הבידג' טוען כי החברה העכשווית מאופיינת בשני דימויים חופפים וסותרים של תרבות הצעירים: "כסף" ו"בעיה". אנחנו מדמיינים את חייהם של הצעירים (במידה לא מבוטלת של קנאה, אגב) כקלילים וחסרי דאגות, אך בו בזמן נחרדים מאין ספור הבעיות, הממשיות והפוטנציאליות, הגלומות באורח חייהם. הסלפי הוא דוגמה מובהקת למקרה שבו הכסף של הצעירים מנוסח על-ידי החברה הבוגרת במונחים של בעיה.

הפניית חצי הביקורת כלפי מאפיין ספציפי בתרבות הצעירים - אפשרה לראות בה מעין תמונת מראה (ויש שיגידו סלפי) של התמודדות החברה עם הבעיה שהסלפי

הפניית חצי הביקורת כלפי מאפיין ספציפי בתרבות הצעירים אפשרה לראות בה מעין תמונת מראה (ויש שיגידו סלפי) של התמודדות החברה עם הבעיה הבעיה שהסלפי מסמל

מסמל האספרסו של ס' יזהר משקף את ניסיונות ההתמודדות של מדינה צעירה וקולקטיביסטית עם שאלת חדירתן של השפעות מתרבות המערב הליברלית. העיסוק בסלפי, לעומת זאת, עשוי להצביע על אי נחת מסוימת לנוכח תהליכי גיבוש הייחודיות (אינדיבידואליזם) והאטומיזציה (פירוק לרכיבים קטנים) המואצים, שעברו על החברה הישראלית ועל העולם המערבי כולו בעשורים האחרונים, עם חחרפתם של קיטובים פנימיים ופרימתן של רשתות ביטחון חברתיות המשמעות של הסלפי קשורה לא רק בדרך שבה הצעירים עושים איתו כסף; כדי להבין אותו, צריך גם לחשוב מדוע דווקא הוא מסתמן בעינינו כבעיה. ■

רגעים

▶ מהספריות הראשונות באוניברסיטת בר-אילן

▲ סטודנטים ומשלחת מבקרים מחו"ל בקמפוס, 1968

▲ סטודנטים "טקס חלוק לבן" בפקולטה לרפואה של אוניברסיטת בר-אילן בגליל

▲ ראשת הממשלה גולדה מאיר, דוקטור לשם כבוד, 1972

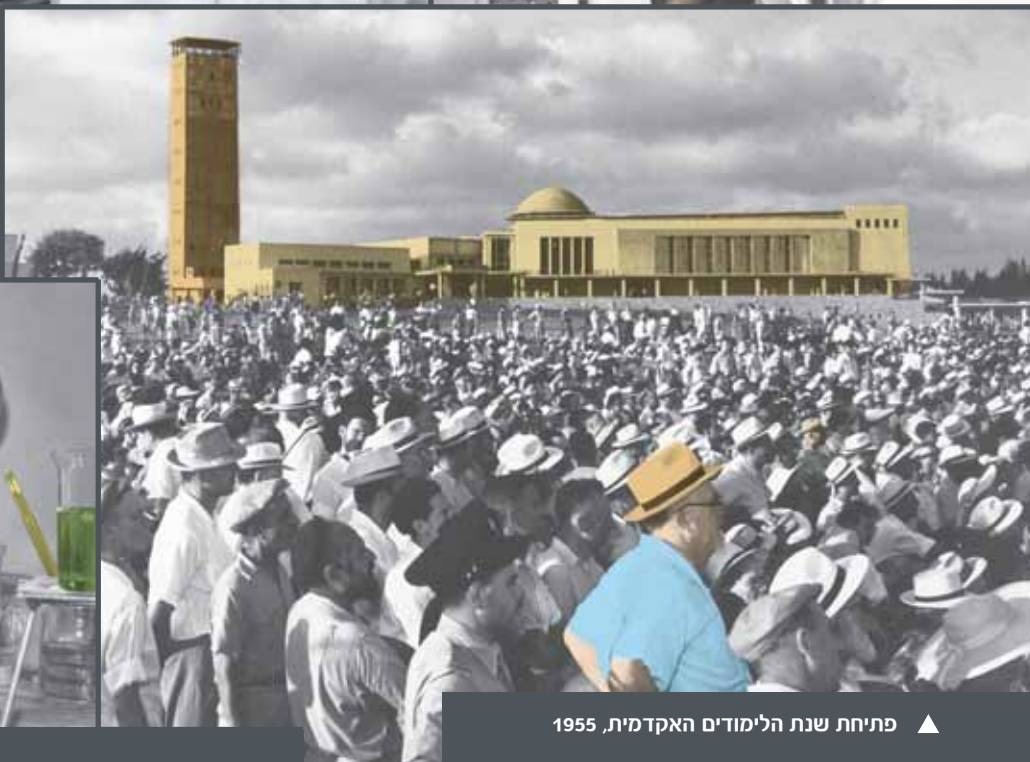

▲ אבני הדרך בהתפתחותה של אוניברסיטת בר-אילן: החל מטקס הנחת אבן הפינה ב-1953, דרך פרויקט השו"ת וכלה במכוני המחקר המתקדמים

▼ ממעבדות המחקר הראשונות, שנות ה-60

▲ מעבדות מחקר, מהמתקדמות בעולם, 2015

▲ פתיחת שנת הלימודים האקדמית, 1955

▲ סטודנטית בעבודת מחקר, 1964

המנזה על שם וייספלד, שנות ה-70

▲ המחלקה למדעי המחשב בבר-אילן נמנית עם המחלקות המובילות בעולם בתחום הרובוטיקה, 2015

הצטרפו לקהילת הבוגרים

של אוניברסיטת בר-אילן

אוניברסיטת בר-אילן מתברכת בהישגים רבים וחשובים, אך עיקר גאוותה הוא במאה אלף בוגריה, שמעניקים לה את הזכות להטביע את חותמה הייחודי בחיי העם והמדינה. בימים אלה, במלאת 60 שנה לבר-אילן, אנו קוראים לכם, בוגרינו, להצטרף לקהילה ולהשפיע על דמותה.

איך מצטרפים ומשפיעים?

מגישים מועמדות לצוות היגוי
מתנדבים להיות מנטורים לבוגרים צעירים
מציעים הטבות ייחודיות לבוגרים
מסייעים בגיוס משרות לבוגרים
תורמים מלגות לסטודנטים נזקקים

הירשמו באתר האינטרנט של הבוגרים וקחו חלק פעיל בקהילה
באתר תקבלו מידע על אירועים וכנסים מקצועיים, מגוון הנחות ייחודיות לבוגרים, משרות דרושים ועדכונים.

כל הדרכים להיות בקשר:

בוגרי אוניברסיטת בר-אילן בוגרי אוניברסיטת בר-אילן אוניברסיטת בר-אילן bogrim.biu@mail.biu.ac.il

שלכם בידדות,
עוז נקר
מרכז קהילת הבוגרים